

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
РАДИ

Для системи післядипломної
педагогічної освіти

**Н. А. Лємешева,
Н. В. Кондратюк**

**МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ КНИЖКОВОЇ ГРАФІКИ
НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

Програма творчої майстерні

**Черкаси
ЧОШОПП
2013**

ББК 74. 268. 51
К 64

Рекомендовано до друку Вченою радою ЧОПОПП.
Протокол №3 від 29 серпня 2013 року

Автор:

Кондратюк Н. В., учитель вищої категорії, вчитель-методист, вчитель образотворчого мистецтва та художньої культури Христинівської спеціалізованої школи I–III ступенів №1 ім. О.Є. Корнійчука Христинівської районної ради

Рецензенти:

Лемешева Н. А., методист художньо-естетичних дисциплін Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Волошенко О. В., доцент кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат педагогічних наук

К 64 Кондратюк Н.В.Методика вивчення книжкової графіки на уроках образотворчого мистецтва. – Черкаси: ЧОПОПП, 2013.- 64с.

Матеріали містять програму творчої майстерні, яка складається з 3 лекцій, з семінарів, 3 семінарських занять, самостійної роботи, 3 практичних занять, тестових завдань, запитання для самоперевірки.

Зміст лекцій викладений у формі історії виникнення та розвитку мистецтва книги, узагальнений матеріал з літературних джерел з проблем конструювання книги, методичні рекомендації проведення уроків образотворчого мистецтва з теми «Конструювання книги», методичні розробки уроків образотворчого мистецтва.

Для вчителів образотворчого мистецтва, класних керівників, бібліотекарів, керівників гуртків позашкільних навчальних закладів.

Пояснювальна записка

Актуальність Відповідно до Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексною програмою художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, в Україні виникає більш широка потреба в підготовці фахівців образотворчого мистецтва та підвищенні рівня художньо-естетичного виховання підростаючого покоління. З цим пов'язане розширення і збагачення художнього досвіду учнів, опанованими художніми вміннями та навичками в практичній діяльності, формування в них художньої компетентності – здатності керуватися набутими знаннями та вміннями, готовності використовувати отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями.

Таким чином, *актуальність обраної теми* обумовлена недостатнім рівнем художньої підготовки фахівців, що є найважливішим критерієм ефективності педагогічного процесу. Підвищення якості підготовки й удосконалення методичної майстерності вчителя у художній сфері пов'язане також із надбанням необхідних знань, практичних умінь та навичок в опануванні різних графічних технік та знань про сучасне їх різноманіття.

Художнє конструювання книги як вид зображувальної діяльності, є найбільш доступною для творчості дітей будь-якого віку.

Вивчення основ різноманітних видів роботи на теми конструювання книги, а також різних технік виконання ілюстрацій дає можливість опанувати велику різноманітність і багатство художніх засобів, методів зображення і технічних прийомів створення художньо-декоративних творів книжної графіки.

Як один з видів мистецтва, книгостворення дає можливість активніше розвивати в учнів естетичні почуття та залучати їх до творчої праці, діяльності, згідно із законами краси і гармонії, формувати в них потребу до художньої творчості та тісний зв'язок з літературними творами.

Специфіка роботи над конструюванням книги передбачає оволодіння художніми способами створення різноманітних елементів книги (обкладинки, заставки, ілюстрацій, буквиці...) у різних графічних та декоративних техніках.

Творчість у цій області художньої діяльності може успішно розвиватися лише за умов цілеспрямованого керівництва з боку педагога. Питання дидактичного забезпечення процесу навчання цьому виду мистецтва можуть бути вирішені лише педагогом з високим рівнем художньо-методичної підготовки.

У сучасних умовах технічного розвитку систем масових комунікацій діти шкільного віку надають переваги отримання аудіо-, відео- інформації з мас-медіа, мережі Інтернет, ніж з літературних джерел. Художньо-трудова діяльність над створенням елементів книги дає можливість досягти поєднання елементів дитячої гри з елементами праці, і тим самим впливає на розвиток творчої ініціативи і винахідливості учнів, виховує повагу до книги, вчить

цінувати працю творців книг. Мистецтво книго створення допоможе в подальшій творчій діяльності учнів використовувати знання, уміння і навички роботи в інших видах графічного та декоративно-прикладного мистецтва.

Техніки виконання ілюстрацій, макетів дитячих книжок мають великі навчальні і виховні можливості. На прикладі роботи з різними графічними техніками учні оволодівають цілим рядом образотворчих навичок. У процесі художньо-трудової діяльності вони вчаться аналізувати явища і предмети навколишнього світу, у школярів розвивається уява, увага, композиційне мислення, зорова і образна пам'ять, почуття ритму, краси форми, її просторово-конструктивних особливостей, сприйняття кольору і його перетворення. Така праця формує особливі якості, як любов до прекрасного, любов до народної творчості, до тваринного світу, до точності, акуратності, виховує такі корисні особистісні якості, як терплячість, бережливість, розвиває вміння користування інструментами в створенні різноманітних художніх виробів прикладного характеру.

Мета творчої майстерні ознайомити вчителів образотворчого мистецтва з науково-теоретичними та практичними положеннями методики викладання уроків на теми художнього конструювання книги.

Завдання:

Після навчання педагоги могли:

Систематизувати знання щодо: методики вивчення книжкової графіки на уроках образотворчого мистецтва.

Сформувати вміння (навички): напрацювати методичний матеріал щодо оволодіння учнями 5-7 класів знаннями та графічними техніками

Розвинути установки до: аналізу власної участі в методичній розробці уроків образотворчого мистецтва

Очікувані навчальні результати:

Знання: оволодіти інформацією з історії виникнення та розвитку книжкового мистецтва та методикою вивчення книжкової графіки на уроках образотворчого мистецтва;

Уміння: виявляти значення конструювання книги в навчальній програмі з образотворчого мистецтва загальноосвітньої школи, методично розробляти конспекти уроків образотворчого мистецтва;

Установки до: оволодіння принципами методики проведення уроків образотворчого мистецтва на теми «Книжкової графіки»;

Набуття досвіду: формування у школярів зображувальних графічних навичок, вміння висловлювати та відтворювати на папері своє враження, своє ставлення до літературних героїв та з ними пов'язаних подій. У процесі художньо-трудової діяльності учні вчаться аналізувати явища, і відтворювати їх у творчій роботі за уявою. Під час ілюстрування літературних творів набувають вміння виділяти головне в композиції, вдало підбирати техніку виконання ілюстрацій та шрифтових композицій, набувають художніх компетентностей в створення та оформленні книги.

Реалізація завдань для досягнення результатів творчої майстерні здійснюється шляхом надання максимальної методичної допомоги учителям образотворчого мистецтва з питань методики проведення уроків образотворчого мистецтва на теми «Книжкової графіки».

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

ТЕМА 1. Історія виникнення та розвитку мистецтва книжкової графіки.

ТЕМА 2. Методичні рекомендації проведення уроків образотворчого мистецтва на тему «Конструювання книги».

ТЕМА 3. Методичні розробки уроків з образотворчого мистецтва.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН

	Лекції, вивчення теорії, год.	Практ. заняття, год.	Семінар заняття, год.	Тести, год.	Всього, ауд. год.	Самост робота, год.
Історія виникнення та розвитку мистецтва книжкової графіки	20 хв.	15 хв.	15 хв.	10 хв.	1 год. 20 хв.	20 хв.
Методичні рекомендації проведення уроків образотворчого мистецтва на тему «Конструювання книги»	20 хв.	15 хв.	15 хв.	10 хв.	1 год. 20 хв.	20 хв.
Методичні розробки уроків з образотворчого мистецтва	10 хв.	20 хв.	15 хв.	15 хв.	1 год. 20 хв.	20 хв.
Підсумковий контроль у формі тесту						
Всього, год.					6 год.	

Форми контролю

Навчальні результати слухачів творчої майстерні оцінюються на основі підсумкового контролю у формі тесту.

ГРАФІК НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Вид навчальної діяльності	Тема	Час проведення, год.	Макс. оцін.
Лекція	Історія виникнення та розвитку мистецтва книжкової графіки	20 хв.	
Семінар	Історія виникнення та розвитку мистецтва книжкової графіки	15 хв.	
Практичне завдання	Розробка практичних завдань для учнів 5-7 класів на закріплення знань з історії створення книги для фронтальних та групових форм роботи на уроках образотворчого мистецтва	15 хв.	
Лекція	Методичні рекомендації проведення уроків образотворчого мистецтва на тему «Конструювання книги»	20 хв.	
Семінар	Методичні рекомендації проведення уроків образотворчого мистецтва на тему «Конструювання книги»	15 хв.	
Практичне завдання	Аналіз підручників відповідно до нових навчальних програм з: «Мистецтво» авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В. видавництво «Генеза»; «Образотворче мистецтво» авт. Калініченко О.В., Сергієнко В.В., видавництво ВД «Освіта»	15 хв.	
Лекція	Методичні розробки уроків з образотворчого мистецтва	10 хв.	
Семінар	Методичні розробки уроків з образотворчого мистецтва	15 хв.	

Практичне завдання	Складання плану конспекту уроку на тему «Художні засоби та зміст оздоблення дитячої книги»	20 хв.	
--------------------	--	--------	--

ТЕМА 1. Історія виникнення та розвитку мистецтва книжкової графіки

Мета теми 1. Поширити знання педагогів про книжкову графіку як вид просторового мистецтва; висвітлити поняття «мистецтво книги»,

Завдання теми 1:

Систематизувати знання щодо історії виникнення та розвитку мистецтва книжкової графіки.

Сформувати вміння (навички) аналізувати книгу як предмет, призначений для вміщення тексту і супроводжуючих його зображень, створений для зручності у використанні.

Розвинути установки до: оволодіння принципами методики навчання книжкової графіки.

Сприяти набуттю досвіду подачі теоретичного матеріалу на уроках образотворчого мистецтва, виховних годин на тему «Історія створення книги».

Очікувані навчальні результати теми 1:

Знання: історії книги в контексті художньої культури людства.

Уміння: аналізувати книгу як предмет, призначений для вміщення тексту і супроводжуючих його зображень, створений для зручності у використанні.

Установки до: оволодіння принципами методики навчання книжкової графіки.

Набуття досвіду: формування у дітей художньої компетентності з книжкової графіки, вміння створювати книгу.

ХІД ЗАНЯТТЯ (для стаціонарних творчих майстерень)

Історія книжкової графіки

Почнемо з історії двох частково самостійних, але дуже тісно між собою сплетених видів просторових мистецтв — графічного і книжкового. Зрозуміло, що графіка і книга — явища, які розділити неможливо. Графічний початок панує в книзі, матеріалізує майже все її духовне наповнення в зображеннях і символах, в орнаментах — в самих знаках книжкового шрифту. Мистецтво ілюстрації, як і мистецтво шрифту належить до галузі графіки, а їх історія найтіснішим чином пов'язана з історією самої книги. Але графіка існує і розвивається також окремо від книги, як самостійне мистецтво малюнка і гравюри. Цей її незалежний розвиток у вигляді особливої галузі образотворчого мистецтва, разом із живописом і скульптурою, починається порівняно пізно — лише в епоху Відродження. До цього часу книга, тоді ще тільки рукописна, існувала багато сторіч. Пройшла шлях складного розвитку: технічного і художнього, і накопичила високі зразки мистецтва.

Необхідно пояснити, що ми розумітимемо під цим терміном — «мистецтво книги». Ще сторіччя тому такого поняття зовсім не було, говорили

лише про «мистецтво в книзі». Передбачалося що книга — предмет технічний, готова форма, задана художнику ззовні, з світу поліграфічного виробництва. Художник її може збагатити і прикрасити, внести і розмістити в ній свої малюнки, знаки, як розміщують розписи або картини в готовій будівлі. Книга мислилася не цілісним витвором мистецтва, а лише вмістилищем більш менш значних творів: графічних, живописних, декоративних.

Ці твори в своїй сукупності можуть дати нам певне уявлення про час, в який окрема книга створювалася, про художній стиль та його особливості. Достатньо зіставити узори на полях готичного рукопису, які були схожими з орнаментами в архітектурі і прикладному мистецтві. Порівнюючи побудову образотворчого простору в книжковій мініатюрі і в стінопису, ми можемо встановити явну схожість пропорцій шрифту і його незграбних зображень із особливостями архітектурної і пластичної форми.

Судити про книгу по її окремих орнаментах, ілюстраціях, навіть шрифтам — те ж саме, що судити про архітектуру собору, не торкаючись ні його плану, ні конструкцій, по різьбленню і розпису, покриваючому стіни, по завитках капітелей і статуях в нішах.

Цілісне ж сприйняття художньої будови книги дає можливість бачити всі її знакові, орнаментальні і образотворчі елементи неізолювані, але в певному зв'язку, в системі композиційно-просторових, смислових і функціональних відносин із цілим — з самою книгою. Книжкове мистецтво організовує і одухотворяє світ книги. Воно матеріалізує цей світ як особливе духовне середовище. Тому, вивчаючи історію мистецтва книги, необхідно звертати увагу не тільки на красу і своєрідність тих або інших її графічних елементів, але і на її утворення, художню організацію цілого простору. Це дасть нам побачити певні художні якості в особливо розкішних шедеврах і в ділових, скромних, ніяк спеціально не прикрашених книжкових пам'ятках.

Тому ми повинні будемо проаналізувати книгу як предмет, призначений для вміщення тексту і супроводжуючих його зображень, створений для зручності у використанні. Книга — конструкція. І весь її технічний бік включає вибір і обробку матеріалів, їх фізичні якості — добротність, вагу, фактуру поверхонь, колір, контрасти фарб. Тут важливо обрати формат — великий або маленький і пропорції, і способи виготовлення — ручні або машинні, і саму побудову книжкового блоку. У всіх цих відносинах мистецтво книги найближче до прикладних і промислових мистецтв, які формують наше візуальне оточення з практичного і з художнього боку.

Книгу ми сприймаємо як своєрідний простір. Розкриваючи, ми «входимо» до неї, «занурюємося»... Звичайно, все це лише метафори, але вони відповідають деяким реальним і важливим властивостям книги, що виявляються в нашому спілкуванні з нею. Ці властивості певним чином формуються її творцями, а особливо художниками. Їх можна розрізнити і вивчати за індивідуальним стилем.

У фізичному розумінні «простір» книги можна вважати двомірним — це система плоских розворотів, що змінюють один одного при читанні перед

нашими очима. На них розміщуються знаки і зображення у певному порядку. Порядок цей і є просторовою організацією книги, її композицією. При всьому різноманітті можливих варіантів, порядок цей завжди ясний і строгий. Основа його — геометрично чітка система координат, утворена вертикальними і горизонтальними обрізами однакових прямокутних листів і вертикаллю кореневого згину — єдиною віссю обертання перегорнених сторінок. Простір книги організований як шлях, створює певні умови і віхи руху по ньому. Зона читацької уваги переміщається по рядках тексту, від тексту до ілюстрацій і назад. На цьому шляху читач проникає в світ їх змісту. Рух в ньому організовується певним ритмом, розчленуваннями тексту, паузами, заголовками, чергуванням тексту і ілюстрацій.

Архітектонічні якості книги, при всьому їх художньому багатстві, можуть бути майже зовсім незалежні від внутрішніх якостей її тексту, від його стилю, характеру. Лише в останні півтора – два сторіччя, в залежності від кількості видань і різноманітності жанрів, призначень і видів літератури, у вигляді книги стала відображатись спершу приналежність її до того або іншого кола видань (наприклад, збірка віршів виглядала інакше, ніж підручник), а потім вже і якості, характерні для конкретного твору. Така книга стала як би «портретом» свого тексту, в якомусь розумінні - його рекламою, ставленням до цього тексту її видавця і митця. Не тільки ілюстрації (усередині книги або винесені на її обкладинку, назовні), але і всі інші, чисто технічні, її елементи (матеріал, шрифти, формат, фальцювання, шиття) так чи інакше характеризують дану книгу.

Все сказане вище має бути основою для вивчення історії книги як особливого синтетичного виду просторових мистецтв. Змістовний аналіз стилю книжкового мистецтва не зможе обмежитися відособленим вивченням свого безпосереднього предмету — книги. Він залежить від кожного етапу її історичного розвитку — від високого ремесла неквапливого середньовічного переписувача до останніх чудес сучасної поліграфії.

При цьому для різних епох, для різних стилів той або інший вид літератури міг бути визначальним. Таким чином, нам належить визначити періоди панування книги магічної, для богослужінь, релігійно – навчальної і книги тріумфально-панегіричної, а також виявити розвиток художньої диференціації книги, появу складної системи жанрів книжкового мистецтва відповідно до жанрів і видів формуючої книгу літератури.

Книга як форма зберігання писаних текстів

- З чого починати історію книги в контексті художньої культури людства?
- Де і коли виникає книга як особлива форма організації і зберігання писаних текстів?

Щоб відповісти на ці питання, потрібно визначити, що ми називаємо книгою. Такого роду визначень існувало чимало. Вони відповідали кожного разу не тільки різному розумінню книги, але і різній дослідницькій меті. Не вдаючись до їх обговорення і критики, ми скористаємося власним формулюванням. Особлива функціонально-технічна проблема, дозвіл якої

сформував книгу, визначалася потребою вміщувати у відносно компактній, портативній і цілісній (що не розпадається) предмет об'ємне письмове повідомлення, закріпити його таким чином для тривалого зберігання і достатньо зручним для багаторазового використання.

З цієї точки зору, книгами не можливо назвати, по-перше, приватні листи, записки і документи, які призначені для одноразового використання. Одноразово читається і газета, що витісняється на завтра свіжим випуском (стара газета цікава переважно історичу як документальна пам'ятка). Не можна вважати книгами глиняні рукописи Вавилону. Конструктивна задача «згортання» письмової інформації в компактний предмет ще не дозволена. При великому об'ємі тексту вони розпадаються на суму окремих табличок, які можуть легко розрізнитися. Таким чином, поняття «книга» стає зрозумілим.

Народження книги потрібно пов'язати з першим винаходом, що дозволив „згорнути” списану поверхню, а потім у міру читання частинами, розгортати її. Ним став писальний матеріал — папірус, який з'явився в III тисячолітті до н.е. в Давньому Єгипті. Він же і визначив першу конструкцію книги — сувій, простий рулон, в який скручувалася довга папірусова стрічка. Книга у вигляді папірусового сувою, виникла в Давньому Єгипті. Продовжувала вона існувати в Стародавній Греції, Стародавньому Римі, і в інших країнах, аж до перших століть н.е., коли її почав витісняти кодекс, книга із перегорненими сторінками — нова конструкція книги, що дожила і до нашого часу.

Навіть за часів раннього середньовіччя ще склалися гімни папірусу, який «білосніжною поверхнею відкриває свої поля красномовству, або тягнучись далеко вшир, то збираючись для зручності в сувій, що використовується для великих трактатів» (Кассіодор Сенатор).

Дійшли до нас через тисячоліття папірусові фрагменти і цілі свити, звичайно, далеко не білосніжні, вони мають вигляд густого жовто-коричневого тону старого дерева. Зрозуміло, це — слід часу. Вони не були чисто білими і спочатку.

На це вказує нам, використання білого кольору в ілюстраціях єгипетських рукописів, що збереглися. Та і в зроблених сучасними вченими дослідках по стародавніх рецептах виготовлення папірусу його поверхня отримувала сріблясто-зелений колір.

Папірус — матеріал пружний, легкий, але в той самий час міцний (в сухому кліматі Єгипту папірусові свити уцілили через тисячоліття, і зберегли свою гнучкість). Остання якість мала чимале значення в очах самих єгиптян. Ідея тривалості була однією з визначальних в єгипетській культурі і, зокрема, у формуванні заупокійного культу, з яким тісно зв'язано більшість староегипетських книг, що дійшли до нас.

«Людина помирає, і тіло його стає прахом; і всі, що жили в свій час із ним, стають пилом, Але книги доставляють йому вічне життя в устах читаючого. Книга корисніша, ніж будинок архітектора, ніж каплиця Заходу (тобто гробниця). Вона краще, ніж могутня фортеця або поминальна стела в

храмі. Люди пішли, й імена їх би були забуті. Саме книги зберігають про них живу пам'ять», — говорить один папірус епохи Нового царства.

Авторитет книги в Давньому Єгипті був дуже високий. Відповідно високо стояв і авторитет писаря, творця книги.

Авторитет книги обумовлений її магичним значенням. Як магичний предмет книга зовсім не обов'язково призначалася для читання. Навпаки, вона могла бути сховищем таємниці, прихованим від всіх людей. Іншим текстам приписувалося таємне походження: вони були знайдені в священному місці. Такого роду легенди підвищували авторитет медичного рецепту.

Володіння подібною книгою давало людині владу, але воно ж загрожувало непосвяченому страшними бідами. «Якщо ти хочеш пізнати істинне, знайди священну книгу, яку написав своєю рукою бог Той. В ній приховані всі таємниці життя і смерті, в ній приховане могутнє заклинання, і якщо ти їх впізнаєш, ти станеш сам подібним богам», — так говорить мудрецю Сатні-Хемуасу жрець Ісиди в одному з творів староегипетської літератури, що дійшли до нас.

Значна частина магичних книг була пов'язана із заупокійним культом. Книги заклинань супроводжували померлого в гробницю, повинні були допомагати йому в замогильному світі. Така Шита «Книга мертвих» (назва пізніша) дійшла до нас.

«Книга мертвих» має своїми прототипами магичні тексти на стінах гробниць («Тексти пірамід») і на саркофагах. В ранні часи свого існування книга ще не твердо прив'язана до свого матеріалу і тому переходить з каменя або дерева на папірус і назад. На відміну від заклинань формули «Книги мертвих» вимовляються від імені самого померлого — він сам захищав себе за труною за допомогою магичної книги. При цьому він не «упускав випадку зійти за бога, перерахувати його імена і небезпечні для нього істоти, ніби він "знає їх, знає і імена їх».

Багато книг було присвячено і побутовій магії — очищенню води, змовам проти хвороб і отрут, наведенню сприятливих снів, подоланню ворогів. Магичні формули входили в склад і медичних рецептів. Не дивно, що староегипетська книга ретельно оброблялася, отримала розвинуту художню форму. Разом з текстом в ній широко застосовувалися ілюстрації, що також мали у ряді випадків магичне значення.

Отже, перед нами сувій гнучкого зеленуватого матеріалу, поверхня якого списана з внутрішньої сторони. Висота його приблизно відповідає висоті сучасної книги, довжина розгорненої стрічки досягає звичайно декількох метрів. Для листа або читання стрічку розташовували горизонтально на колінах, поступово перемотуючи з одного рулону на іншій. Характерна поза єгипетського писаря добре відома нам по безлічі зображень. Писав єгипетський писар тростинкою із дещо розм'якшеним (розбитим, розжованим) кінцем, як пензликом. Лише в III ст. до н.е., вже в античний час, її заміняє калам — спеціально застругане, загостре очеретяне перо. Для листа використовували чорну і червону фарби, розтерті на спеціальній палетці. Червоним виділяли

заголовок, окремі важливі місця тексту (певною мірою це замінює відсутні знаки розділові) і, нарешті, колофон — завершення тексту, де повідомляли ті або інші відомості про рукопис, наприклад ім'я писаря (і вихваляли його «умілі пальці» або «чисті руки»), джерело тексту, час його листування або ім'я замовника і т.п. В ілюстраціях застосовували, крім чорної і червоної, і інші кольори, у тому числі, як вже мовилося вище, білий. Помилки в листі легко можна виправити за допомогою вологої губки, видаляючи написане.

Від звичного нам кодексу сувій відрізнявся якостями багато чого, що мало значення для характеристики художнього складу книги. Перше з них — злита поверхня. Хоча технічно довгий сувій складався склеюванням окремих листів папірусу, стики їх не були виявлені. Вони загладжувалися до майже невиразності, так що калам легко пробігав через з'єднання. Рух очей по сувою був плавним, він не уривався необхідністю перегортати сторінки, переходити на оборотну сторону. Поступово перемотуючись, стрічка папірусу рівномірно текла перед очима. Друга якість сувою — його замкнутість. Текст як би ховається «в нерівностях сувої», списаних з їх внутрішньої сторони, що неохоче розкривається читаючому. Уявлення про таємницю, укладену і запечатану в книзі-світі, не випадкове і властиво культурам багато кого.

Досить широкі поля сувою, верхнє і нижнє, переважно відділялися від тексту широкими горизонтальними лініями, звичайно, червоного кольору. Ці смуги, що біжать, посилювали відчуття поточної поверхні, виявляючи горизонтальну протяжність книги. При цьому вони грають по відношенню до тексту і зображень приблизно ту ж роль, що і горизонтальні лінії, які розділяють окремі смуги-реєстри староегипетських рельєфів і фресок.

Взагалі організація поверхні сувою подібна просторовій організації витворів монументального мистецтва Давнього Єгипту. Використовуючи термінологію В.А. Фаворського, можна сказати, що це «рухома» поверхня.

Ілюстрація в староегипетській книзі конструктивна. Її графіка відрізняється вигостреною чіткістю ліній з ясно обмеженим контуром, лягає на папірус щільно і плоско. Всі фігури в розгорнено-профільних позах і нечисленні звичайно предмети, визначальні місце дії, ритмічно розташовуються в папірусовому сувої рівномірними подовжніми рядами і обов'язково повинні спиратися на чітко проведену горизонтальну лінію, як у витворах монументального мистецтва Давнього Єгипту.

Загальні риси європейської середньовічної книги

Можна сказати, що середньовічна книга починається з витіснення сувою кодексом, а завершується винаходом книгодрукування. Широке розповсюдження кодексів, вже в ранньому середньовіччі замінили свити, було це пов'язано не тільки з появою нового писального матеріалу — пергаменту, але також з характером користування книгою в християнському богослужінні і в монастирському побуті. «Перемога кодексу над сувоєм символізувала ідеологічну перемогу християнства над «язичництвом» - твори греко-римської літератури зберігалися ще в свитах, тоді як нові християнські книги виготовлялися у вигляді кодексів, форма яких, таким чином, асоціювалася з їх

змістом». Втім, найперші християнські книги були ще свитами, і для деяких типів літургійних книг ця форма зберігалась в католицькому і візантійському богослужінні.

Ще одним, вже не специфічно християнським, типом книги була збірка законів, юридичний довідник, що використовується вибірково, врозбивку, за ним назавжди затвердилося і саме це слово — «кодекс». Отже, з кодексами були зв'язані особливі можливості роботи з книгою. У них легко було відзначати якісь розвороти закладками. Що вільно розкривається на потрібних листах, вони полегшували працю переписувача, роботу дослідника. Всі ці достоїнства мали змогу виявитися лише в подальшому розвитку книжної культури.

Середньовічна книга — важлива ланка в художній культурі своєї епохи. Її духовне значення подібно значенню архітектури. Книга європейського християнського середньовіччя об'єднала в собі, трансформувала і переплавляла дві багато в чому протилежні традиції — античну і близькосхідну. Античність дала цій книзі майже всі елементи її матеріального оформлення, починаючи від самої форми кодексу, виниклої в Римі ще в I ст. н.е., і кінчаючи мовами (латинь і грецький) разом з їх первинними, пізніше сильно трансформуватися, зображеннями знаків і живописно-пластичним характером перших ілюстрацій. Схід же дав книзі щось не менше важливе — її релігійно - повчальний дух, ставлення до писаного слова як до святині — до самої книги як до предмета божественного, священного. За сторіччя свого існування середньовічна рукописна книга вчинила значну стильову еволюцію і створила ряд регіональних шкіл.

Це ще не поліграфічна книга, але вона є продуктом високого ремесла. Ознаки майстерності об'єднують її з іншими видами майстерності середньовічних ремісників. Її досконалості сприяв розподіл художньої праці, виділення професій писаря, рубрикатора, майстра ініціалів, мініатюриста. Особливі професії склали виготовлення палітурок, металевих прикрас до них, застібок та ін.. Невід'ємним елементом книжного мистецтва стає в цю епоху орнамент, якого не знала ні староегипетська, ні антична книга.

Середньовічна книга — предмет масивний. Значна товщина тому не дозволяла сприймати її як плоску форму. Нерідко товщина книги перевершувала її ширину. Наочність книги підкреслена — це річ надійно спрацьована із добротних, важкуватих матеріалів — шкіри (пергамент), дерева, металу. Річ важка для людських рук, нерідко великого формату — в лист. Її зовнішнє оформлення ніколи пізніше не буде таким громіздким, конструкція — такою непохитною, міцною.

Пізнавально-візуальна книга XX ст.

У XX ст., з розпадом стильової і пластично-просторової цілісності книги, її формування все більше визначається індивідуальним характером кожного видання, його функціональною відповідністю своєму призначенню.

Поступово складаються ознаки різних жанрів, типів книжкових видань: унікально-розкішні, добротні рядові, лубково-масові; художні і ділові — технічні, учбові, наукові та нарешті – дитячі.

Книга, спеціально призначена для дітей, взагалі дуже пізній продукт культурного розвитку (перші її паростки відомі в XVII—XVIII ст.). А свої особливості від книги для дорослих, вона поступово виробляє лише на протязі другої половини XIX ст.. До цього не існувало ні самої ідеї спеціально дитячої книжної структури (того, що тепер називається „книжкою-картинкою”), ні специфічної образотворчої мови графіки для дітей. Так, пізнавальні гравіровані і розфарбовані від руки таблиці із зображеннями різних тварин і рослин. Вони видавалися для дітей наприкінці XVIII ст. німецьким вченим Ф.Ю. Бертухом, нічим не відрізняються від тодішніх ілюстрацій в наукових виданнях. Тим часом тут вже свідомо здійснювалася ідея наочності та багатоколірності в дитячій книзі.

Перші дитячі книжки нового типу були творіннями, які усвідомили неіснуючу раніше потребу в них дилетантів. В 1844 р. німецький лікар Г. Хофман, не знайшовши в книжковій лавці нічого для свого маленького сина, обписав саморобними віршами, змальовував і розфарбував зошит. Видане незабаром його «Розтріпування» стає популярним і породжує жанр веселої книжки-картинки. Іншим його творцем був англієць Е.Лір, поет і художник, що зробив свою «Книгу нісенітниці» (1846) для дітей лорда Дербі. Професійний художник, він дозволив собі в цьому випадку малювати не за правилами: вільно і швидко, імітуючи забавне невміння пародіюючи „дійсний” малюнок — і це виявилось відкриттям.

В Німеччині в 1860-х рр. В. Буш створює той жанр, що став дуже популярним - жанр гумористичних оповідань в малюнках з віршованими підписами: «Макс і Моріц» (1865).

В цей же час в Англії розвивається розповідна і нарядна кольорова дитяча книжка. Вже в середині століття ксилограф Е. Еванс розробив тонку техніку кольорової тональної ксилографії з використанням накладення фарб, яка дає багату шкалу м'яких переходів кольору. В цій техніці він віртуозно відтворював витончені, дещо сентиментальні акварельні ілюстрації Д. Грінауей, що зображає вихованих і миловидних англійських дівчаток, і розгорнені в глибокому, тонко написаному просторі природи побутові сцени Р. Колдекотта.

Помітно виділяються кольорові дитячі книжки У. Крейна. В основі їх — чіткий лінійний малюнок, насичений подробицями. Упевнено пружна лінія щільно лежить на папері, утворюючи густий орнамент, який робить ще більш килимовим, площинним контрастне яскраве розфарбовування.

Крейн умілий оповідач, що тягне від розвороту до розвороту нитка казкового оповідання. Він відчуває книгу як струнке декоративне ціле, охоче поєднує тексти, написані своєю рукою, витонченою, манірною каліграфією, ритмічно і композиційно об'єднанні малюнком. «Я видавав книги, сподіваючись, що деякі з них заслужать право вважатися красивими — і в той же час мають легко читатися, бо вони не засліплюватимуть погляд химерною

формою шрифту надаючи читачу клопоти», — цією фразою розпочав У. Крейн невелику статтю про свою діяльність видавця-друкаря. Він почав видавати книги спеціально для того, щоб вони вважалися красивими, друкувати «для краси» оповідно-картинні ілюстрації, з різнохарактерним орнаментом і демонстрацією всіх технічних новинок друкарського прогресу. Саме спілкування читача із новою книгою, красивою по перевазі, повинне було стати не тільки подорожжю по її невідомих світах, але естетичним милуванням нею самою, як річчю не стільки розкішною, скільки практичною.

Особливе місце в книжковій культурі рубежу XIX і XX ст. отримала багато ілюстрована дитяча книга, точніше кажучи, багатобарвна «книжка-картинка» для маленьких. Це був новий тип видання, високохудожнього, і в той же час, масового, розрахованого на досить широкий попит.

В ці роки виникає активний і стійкий інтерес до психології раннього віку, до проблем художнього виховання дітей. Дитинство усвідомлюється як багатий, барвистий світ, наділений здібностями своєї і надзвичайно яскравої турботи життєвих і художніх вражень. Завдяки цьому яскрава дитяча книжка пізнає свій перший розквіт, стає бажаним полем діяльності не випадкових ремісників, а вишуканих майстрів декоративної і розповідної книжкової графіки. «Книжка-картинка» знаходить форму, що належить саме їй. Як правило, це тоненькі, великого формату зошити, де багато більше місця займає не текст, а ілюстрації — кольорові, дуже докладні, розповідні і декоративні. Традиційним казкам все більше місця в книжках для дітей відводиться картинам сучасного побуту. З'являються барвисті зображення історичних подій. Старовинна битва до країв заповнює собою площину цілого розвороту з захоплюючими подробицями, у всій барвистості екзотичних костюмів і химерності форм стародавньої зброї. Технічно колірне багатство цих книжок передавалося звичайно дуже якісним літографічним друком.

З кінця XIX ст. і особливо в XX ст. підвищилося місце мистецтва книги в художній культурі Росії. В попередній період для книги працювали другорядні графіки або просто ремісники. А в кінці століття до неї звертались провідні майстри російського живопису. Окремі ілюстраційні серії виконали в цей час І.Є. Рєпін, В.І. Суріков, В.А. Серов, В.М. Васнецов., Л.О. Пастернак виконує малюнки до роману Л. Толстого «Воскресіння» (1899), дуже конкретні і психологічно насичені. Вони створювалися паралельно з розділами самого роману і супроводжували його першу публікацію в журналі «Нива».

До цього ж десятиріччя відносяться ілюстрації М.А. Врубеля до творів М.Ю. Лермонтова, і серед них «Демон» (1891), що став вершиною російської ілюстрації свого віку, і сміливим передвістям мистецтва нового століття. Це не було випадковістю. Образ Демона став для Врубеля високим символом трагедії духу, який втілюється в циклі його живописних творів.

Тим часом є в цих ілюстраціях ще прямий зв'язок із ілюстрацією-феєрією часів еkleктики і салонного романтизму М. Зічи. Цю феєрію Врубель долає зсередини - не зміною декорацій і типажу, але надзвичайним натиском духовної експресії.

Художня цілісність книги, до якої так прагнули майстри 20-х рр., порушується. Ілюстрація помітно відокремлюється в середині книги. Вона тепер нерідко займає цілий лист і може друкуватися на клейках іншого паперу, в іншій, ніж текст, поліграфічній техніці. Це потрібно, щоб точніше відтворити тоновий, а іноді, і кольоровий малюнок, що є з цих пір майже обов'язковою умовою художньої повноти зображення, його «реалізму». Саме цей напрямок посилено заохочувався художньою політикою з середини 1930-х і аж до 1950-х рр.

Ілюстратори покоління 30-х років Д.А. Шмарінов, Є.А. Кібрик і ін. створюють монументальні графічні серії, з конкретністю розробляються образи героїв книги, епізоди дії.

Детально зображується просторове середовище, щоб створити в глядача як найбільш повне відчуття. Світ тексту розуміється як безумовна реальність, неопосередкована стилем автора, жанром і творчою метою. Театральна мізансцена або кінематографічний кадр є зразком композиційного вирішення в мистецтві графіки.

Ці принципи були знехтувані на початку 60-х років. Художники нового покоління поверталися до експресивного і лаконічного малювання, в самому русі пера або пензля, який ніс у собі енергійний заряд. Посилюється інтерес до стилістичних особливостей тексту, шукаються засоби втілення його ритмічного складу, настрою, його драматизму, іронії або пафосу. Художник знову хоче робити книгу цілком, не протиставляючи ілюстрацію шрифтовому або декоративному оформленню.

Функціональне розділення єдиного у минулому книжного потоку на гілці із яскравою специфікою особливо чітко визначило шлях розвитку дитячої книги. Яскрава «книжка-картинка» для малюків, що сформувалася як особливий жанр книжкового мистецтва в епоху стилю модерну, активно розвивалася на протязі 1920-х років. Найяскравіші плоди приніс цей розвиток в післяреволюційній Росії, головним чином в Петрограді-Ленінграді, де тоді працювали такі майстри, як В.М. Конашевич і В.В. Лебедев. Перший з них став прямим спадкоємцем декоративно-каліграфічної традиції „Світу мистецтва», значні представники якого — М.В. Добужинський, С.М. Чехонін, Д.І. Мітрохін — ще продовжували працювати в тій же області.

В.М. Конашевич вважав за краще малювати пером пружною і жвавою, орнаментально-витонченою лінією, легко підсвічуючи свої, вже в чорному кольорі закінчені ілюстрації. Майже химерною нарядністю відрізнялися намальовані їм шрифти, витончені дуже індивідуальні орнаменти, по ритму і почерку міцно пов'язані з його образотворчою графікою. І на той час Конашевич — невтомний розповідач, доповнюючи в своїх ілюстраціях текст десятками власних, завжди забавних ілюстрацій. В.В. Лебедев сміливо узагальнює свій помітний лаконічний малюнок, зводячи його до системи пружно обкреслених і щільно укладених на білий папір фактурно-чорних або кольорових силуетів. Глибини немає — вся дія, забавна і динамічна, відбувається безпосередньо на площині листа. Це був новий склад дитячої

графіки —схемно-спрощеної, відчутно наочної, активно дійовій. В.В. Лебедев по-дитячому виразно втілював вольовий початок мистецтва 20-х рр.

Можна помітити, що графіка для дітей стала ще більш барвистою. Колір в ній не просто передає відтінок навколишнього світу, а й стає носієм атмосфери книжки, «будівельним матеріалом» її художнього простору. Оповідно-прозаїчний початок витісняється поетичними чинами. В дитячу книжку широко входять фольклорні мотиви різних культур, несучи з собою природну декоративність народного мистецтва, властиву йому декоративну площинну композиції. Жива безпосередність дитячого малюнка, сміливість вільного фантазування з олівцем та пензлем в руці також нерідко підказує професіоналу шляхи рішучого спрощення художньої мови, виразної пластичної трансформації реальних форм.

Сміливіше, ніж будь-коли раніше, входить в дитячу книгу метафорична образність. Художник вводить маленького глядача в таємний простір казки, влаштований не так як реальне, в країну чарівного сну, де все трапляється, в світ гри, умови якої задаються тими, хто в неї грає. Він може надавати ефект поєднання того, що ніяк не поєднується в житті, матеріалізованої метафори, буквально ілюстрованого прислів'я. А також може бути відтворена достовірна, мало не відчутна, наочна реальність світу — сучасна або історична, реальна або казкова. Майже вся палітра сучасного «дорослого» мистецтва виявилась, за умови певної трансформації, доступній і дитячій книзі.

Багатопланова і складна еволюція книжкової культури наших днів породжує те, що розходиться надзвичайно далеко. У них можуть бути протилежні видавничі принципи і естетичні установки, технічне оснащення — ультрасучасне або демонстративно архаїчне. Так, в світі мільйонних тиражів знову заявила про себе рукодільно-кустарна, мікروتиражна (просто унікальна) «авторська» книга.

Подібний же антипрофесійний і експериментальний характер носила розглянута вище книжкова творчість російських і італійських футуристів, а також дадаїстів. Його імпульси дуже багато дали книжковому мистецтву ХХ ст.

Сучасний автор констатує нову ситуацію, що складається у виробництві книг. Комп'ютер не тільки забезпечує красивий друк. Він дозволяє — і це головне — зосередити в одних руках весь процес виробництва книги: від задуму до верстки. Вперше в історії видавництва книг об'єднуються в одній особі і автор, і оформлювач, в одному процесі твір і набір.

Найстарше дитяче видавництво незалежної України

Сьогодні в українській дитячій ілюстрації можна спостерігати переважно класичні графічні техніки виконання в поєднанні з комп'ютерною графікою, часом трапляються ілюстрації виконані аквареллю, темперами, іншими художніми матеріалами. Ну а використання якихось оригінальних, можливо навіть нетрадиційних, свіженьких технік та художніх прийомів – на разі явище рідкісне.

Хоча бувають приємні поодинокі випадки яскравої неординарної творчості. Переважно це живописні техніки акриловими, гуашами, або

олійними фарбами, кольорові олівці та пастелі, деколи використовуються тканина та інші матеріали, приміром для передачі фактури, і взагалі в конструкції. Ну і, звичайно, майстерно виконані ілюстрації за допомогою комп'ютерних технологій.

Та все ж, супер-яскравого, ультра-сучасного, сміливого мистецького виклику в українській ілюстрації, на разі, ще ми не бачили.

Окрім, хіба-що, "А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Ги". Це видавництво, чи не єдине, яке може гідно представити вітчизняну дитячу книжку на світовому мистецькому ринку. І йому це вдається завдяки великій любові до своєї справи, мистецькому професіоналізму та високій якості.

Стиль книжок видавництва вже давно встановлений і закріплений, дітьми та батьками облюбований. Та ілюстрації, як і їхні творці - кожна зі своїм обличчям та настроєм.

Жодного перебільшення: в Україні силами поета Івана Малковича створено одну з найперспективніших торговельних марок. «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» перетворила дитячу книжку на модний і популярний товар. Тепер кожна дитина «від 2 до 102 років» – як зазначено на книжках видавництва – знає, що «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» – це серйозно, якісно і назавжди.

З першого дня існування видавництва акцент робився саме на якості книжкового продукту. Оригінальний текст або переклад неодмінно мав поєднуватися з чудовими яскравими малюнками та якісною поліграфією. Дитяча книга від «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГИ» завжди була коштовною — і за якістю виконання, і за ціною, а відтак — і за суспільним резонансом.

Ошатні видання українських народних казок та української «Абетки», «Улюблені вірші», «Снігова королева» Г.К.Андерсена, Керролова «Аліса» і «Казки Туманного Альбіону» і, нарешті, світовий бестселер останнього десятиліття — семитомник пригод Гаррі Поттера Джоан Ролінг. Це тільки смачні вершечки, які здатні скласти славу і репутацію будь-якому видавництву. «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» цю репутацію виборола і заслужила в нерівній боротьбі з українськими реаліями та численними зовнішніми чинниками. Скількох зусиль вартувало Іванові Малковичу провадити свою улюблену справу і поширювати дуже часто економічно не вигідну, збиткову українську дитячу книжку за умов засилля російської книги, відсутності системи книгорозповсюдження та й просто людської інертності, відомо, мабуть, лише самому Іванові Малковичу. У депресивні дев'яності в українському бізнесі, який перебував на стадії первісного накопичення капіталу, можна було одним махом усе втратити і так само легко досягти успіху. Щоби почати бізнес на виданні української книги, треба було мати неабиякий дух авантюризму вкупі з ідеалізмом і природною підприємливістю. Іван Малкович будував свій бізнес крок за кроком і починав абетки. Перше видання «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГИ» «Українська абетка» 1992 року починалося з «ангела» на літеру «а». Не виключено, що саме тоді видавництво знайшло надійного покровителя.

«Колись, ще в середині дев'яностих, до мене прийшов лист про книжку «Улюблені вірші». Здається, з Дніпродзержинська. Люди писали, що завдяки

«Улюбленим віршам» вони почали в сім'ї спілкуватися українською. Хтось їм подарував цю книжку і музичну аудіо касетку до неї. І дитячко слухало, потім навчилося цих віршів, і дорослі разом з ним... Це був дуже важливий лист, адже моя книжка таки й справді дещо змінила тим людям погляд на світ...»

З цього ескізу Володимира Харченка (та ще з ескізу до "ведмедика") почалася «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА». До кінця 1990-х «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» тихою ходою видає знакові книжки майже ручної роботи, залучаючи до роботи двох художників світового рівня – Костя Лавра і Владислава Єрка. Досить дорогі роботи «Снігова королева», «Улюблені вірші», «Пан Коцький», «Казки Туманного Альбіону» стають справжніми шедеврами книговидавництва.

Однак справжній бізнес-прорив почався з видання семитомних пригод Гаррі Поттера Джоан Ролінг. Вихід першої книги «поттеріани» було затримано на два місяці через обкладинку. Англійська сторона наполягала на американській обкладинці, – саме в такій «Гаррі Поттер» виходив у більшості країн світу, в тому числі і в Росії. Проте амбітному Малковичу вдалося домогтися дозволу на власну версію, що було значною перемогою видавництва. Боротьба була варта зусиль: англійським партнерам українська обкладинка дуже сподобалась.

Відтак «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» на кілька років фактично присвятила себе виданню «Гаррі Поттера», залучивши до справи найкращих перекладачів і художників — Віктора Морозова, Олексу Негребецького, Владислава Єрка. Малкович зробив так, що навіть російські книгорозповсюджувачі їздили до нього по україномовні книжки. Річ у тому, що деякі частини цього знаменитого книжкового серіалу з'являлися раніше, ніж аналогічні переклади в Росії. І це була солідна перемога, зважаючи на культурну ситуацію і на те, що рівень розвитку російського видавничого бізнесу і масштаб ринку в десятки разів перевищував ті ж показники в Україні.

Для видавництва на довгі роки саме семитомник «Гаррі Поттера» залишиться справжньою золотою жилою. Адже до чудового перекладу Морозова, блискуче редагованого О. Негребецьким та Малковичем та ілюстрованого Єрком, звертатимуться нові й нові покоління українських читачів: – «Гаррі Поттера» ми передруковуємо кожен том двічі-тричі на рік, – зізнається Малкович. Саме «Гаррі Поттером» Малкович відкриває для свого видавництва простір для підліткової літератури. Справжньою віхою стало виправлене й доповнене видання бестселера радянської епохи «Гореадори з Васюківки» Всеволода Нестайка. Малкович переконав культового автора трохи осучаснити і підретушувати сюжет, викинувши звідти застарілі ідеологічні нашарування. Потім була серія «книжок, які здолали час»: з'явилися українською «Мандри Гулівера» Дж.Свіфта, Керолова «Аліса», «Чарлі і шоколадна фабрика» Р.Дала та ін. З дорослішанням синів Івана – Тараса та Гордія – подорослішала й «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА». У найближчих планах – видання дорослої серії, адже покоління, яке виросло на книжках «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГИ» має велику довіру до видавництва, а отже, готове, щоб Малкович «провадив» їх і в дорослому книжковому морі (позаяк Малкович передовсім

«дорослий» поет.). – Я маю на меті видавати не так бестселери, як лонг-селери, себто довгограючі книги з вічними текстами й прекрасними малюнками, котрі будуть потрібні багатьом поколінням.

Видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» видає книжки провідних українських та іноземних авторів – їх на сьогодні п'ятдесят вісім, ілюструють їх двадцять п'ять найталановитіших художників.

Ні, книгу в майбутньому не уб'є. Її глибинні зв'язки зі всією історією людської культури дають цій нескладній конструкції ще неоцінену фортецю. Та і вироблена зручність користування цим простим пристроєм може за себе постояти. Але книзі належить ще пристосуватися до свого нового положення, до іншої ролі в системі культури. Вона сприйме і прямі впливи, у тому числі і впливи художні. Книжкове мистецтво стає звичним у світі електронних засобів комунікації.

ТЕМА 2. Методичні рекомендації проведення уроків образотворчого мистецтва на тему «Конструювання книги»

Мета теми 1. Ознайомити вчителів образотворчого мистецтва з методичними рекомендаціями проведення уроків образотворчого мистецтва на тему «Конструювання книги»; визначити особливості художнього оформлення книги та складові елементів книги; різновиди ілюстрацій на основі спостереження зразків.

Завдання теми 1:

Систематизувати знання щодо: переліку рекомендованої методичної літератури по образотворчому мистецтву з теми «Конструювання книги»;

Сформуувати вміння (навички): оволодіння художніми способами створення різноманітних елементів книги (обкладинки, заставки, ілюстрацій, буквиці...) у різних графічних та декоративних техніках.

Розвинути установки до: напрацювання дидактичного наочного матеріалу з образотворчого мистецтва для якісного проведення уроків на теми книжкової графіки.

Сприяти набуттю досвіду проведення уроків образотворчого мистецтва на тему «Конструювання книги».

ХІД ЗАНЯТТЯ (для стаціонарних творчих майстерень)

Аналіз методичної літератури по образотворчому мистецтву

Працюючи над творчою роботою, було опрацьовано велику частину методичної літератури з образотворчого мистецтва. Серед тих видань, які зацікавили, є методичні посібники з образотворчого мистецтва, підручники, журнали. В основному, всі опрацьовані матеріали виявилися корисними для роботи, один матеріал доповнював інший. Найбільш цінні з методичної точки зору матеріали для вчителів образотворчого мистецтва: „Сказки и краски” Л. С. Крюкової, Н. В. Мощинської, „Композиція” Сокольнікової, «Графика и живопись» М. Т. Ломоносової, «Секреты композиции для начинающих художников» О. Ю. Соколової можна виділити чимало корисних порад для збагачення особистого педагогічного досвіду.

Важливого значення має матеріал для уроків, який відповідає відродженню українських народних традицій. Підручники, що написані з урахуванням сучасного рівня розвитку нашої країни, які враховують історичні традиції українського народу. Особливу увагу привертає підручник з образотворчого мистецтва під редакцією Л. М. Любарської та М. І. Резніченка (для початкової школи). Він зручний тим, що містить матеріал як для учнів (кольорові ілюстрації, етапи зображення композицій, таблиці), так і для вчителя у вигляді розроблених конспектів уроків, корисних порад. Таким підручником буде користуватися як досвідчений вчитель, так і той, кому необхідна додаткова інформація з певної теми.

Підручники для 5-их та для 6-их класів: підручник під редакцією С.М. Железняк та О. В. Ламонової (для 6-их класів) та підручник під редакцією Е.В. Белкіної, А.А. Поліщук, Л.В. Фесенко (для 5-их класів) чітко підпорядковані до тем, які відповідають навчальній програмі, мають кольорові ілюстрації з репродукцій творів митців та етапи роботи над навчальними проблемами. Ці підручники дають змогу користуватись не тільки тим паралелем, для яких вони надруковані, але і для учнів 7-их класів їх теж необхідно використовувати.

Тематична виписка з програм

№п/п уроку	Провідні (дидактичні) завдання уроку(мета уроку)	Орієнтовна тематика творчих завдань та вправ	Техніки та матеріали (за вибором або у комбінації)
1 клас			
1.	Зображення кольором (холодні кольори). Формування предметів на площині з збереженням їх взаємного розташування. Межа злому (земля – небо)	Намалювати Снігову королеву.	Гуаш Акварель
2.	Колір і характер. Виразальні можливості кольору. Колір відображує образ хазяїна. Символіка кольору (добро, зло)	„Будинок для гномів” з казки „Білосніжка та семеро гномів”	Фарби Гуаш
2 клас			
3.	Заповнення площини аркуша. Гармонія поріднених кольорових відтінків	Ілюстрація до казки І. Франка „Фарбований лис”	Акварель Гуаш

4.	Формування змістовних зв'язків між елементами композиції	„В гостях у казкового персонажу” „Пригоди Цибуліно”	Змішані техніки
3 клас			
5.	Формування свідомого ставлення до вибору елементів композиції працюючих на образ.	„В гостях у казки” (ілюстрація)	Гуаш
6.	Передача будови і форми окремого виду дерева	Ілюстрація до вірша „Край шляху калина червона росла...”	Малюнок восковою крейдою з послідуєчим прописом аквареллю
4 клас			
7.	Україна в різних жанрах і видах образотворчого мистецтва .	Творча робота за вибором учнів „Сім” я вечерея коло хати..” або „Ходить гарбуз по городу”	Техніка на вибір
8.	Визначення композиційного центру(кольором, тоном, розміром і т.д.). Передавання основної будови і пластичної виразності силуетної форми людини, тварин та інших елементів композиції.	„ В гостях у казки” . Ілюстрування українських народних казок.	Гуаш Комбінована техніка (з використанням графічних матеріалів)
5 клас			
9.	Композиція у графіці: шрифтова композиція(буква, слово); буквиця монограма, декор літери, буква-образ, слово-образ, асоціативність, характер і написання шрифту.	Вправи написання однієї літери різними інструментами та матеріалами(буква – образ). Колективна робота «Весела абетка».	Олівці, ручки, фломастери, туш, перо, пастель, гуаш, кольоровий папір.

10.	Засоби виразності скульптури: монументальна, скульптура малих форм, дрібна пластика.	Вправи на створення казкових або фантастичних образів з легенд, українських народних казок та міфів.	Пластилін, солоне тісто, глина.
11.	Композиція у декоративній скульптурі.	Творче завдання: «Снігова королева».	Нетрадиційні для скульптури матеріали.
12.	Види графіки: станкова, книжкова, прикладна або промислова, плакатна.	Створення образу казкового чи фантастичного героя .	Кольорові олівці, фломастери, пастель, воскові крейди
14.	Книжкова графіка: основні елементи книги; характерні особливості композиції у книжковій графіці.	Колективна робота: створення макету книжки-розкладки з усіма головними елементами книжкової графіки на одну із тем: «Світ моїх захоплень», «Моя родина», «Шкільними стежками».	Кольорові олівці, фарби, фломастери.
15.	Види архітектури: житлова, культова, громадська, промислова.	Розробка проекту казкового будинку - палацу (дім – фантазія)	Акварель Гуаш Комбінована техніка
6 клас			
16.	Портрет як жанр(види).Формула портрета.	Створення портрету казкового героя.	Простий та кольорові олівці.
17.	Колір і форма у створенні сценічних і літературних портретів. Портрет у живописі.	Створення портрету літературного чи міфологічного героя.	Гуаш, акварель.
18.	Особливості будови постаті. Пропорції людини. Портрет у скульптурі.	Створення скульптурного портрету літературного героя.	Пластилін, пластика.
19.	Передавання змістових зв'язків у реалістичному та образному значенні.	Створення ілюстрації до будь-якого міфу або легенди.	Акварель, гуаш, кольорові

			олівці, змішані техніки.
7 клас (власна пропозиція)			
20.	Художньо – прикладна графіка, її специфіка та художньо – виразні засоби. Специфіка оформлення рукописних книг. Книжкова мініатюра. Різні техніки книгодрукування (ксилографія, офорт, літографія, ліногравюра та ін.)	Книга як вид художньо – прикладної графіки: виникнення, розвиток, структура, будова та складові частини.	Заповнення словника, ігрові вправи.
21. 22. 23. 24.	Вибір манери виконання, що найкращим чином відповідає змісту та призначенню книги. Відмінності в художніх засобах та змісті оздоблення окремих ілюстрацій та обкладинки, ілюстрації та заставки (кінцівки), буквиці. Пошук гармонійного поєднання зображення та тексту, стилістичного вирішення ілюстративного матеріалу.	Виконання макету саморобної дитячої книжечки що містить складові елементи: обкладинку (можливо суперобкладинку), фронти-спіс, форзац, заставку, кінцівку, ілюстрації, розворот, буквицю. - Українська народна казка, - Українська народна пісня. - Збірник українських народних приказок, прислів'їв, жартів. Вправи націлені на вдосконалення навичок виконання: 1. Петриківського розпису. 2. Витинання. 3. Графічних зображень.	Техніка на вибір.
25.	Тематична атестація.	Захист свого проекту дитячої книжечки.	

Особливості художнього оформлення книги, складові елементи книги

Не завжди книга мала той вигляд, до якого звикли тепер. Спочатку тексти писалися на довгих, порою до декількох метрів, смугах папірусу і

скручувалися свити. В Британському музеї зберігається папірус Гарріса довжиною понад 40 м.

В Месопотамії тексти писалися на глиняних табличках, які потім обпалювалися. В Стародавньому Римі існував вид іншої книги — поліптих. Це скріпляли між собою ремінцем дерев'яні дошки — таблиці, покриті воском, на яких видряпувались букви. Таку книгу можна було перегортати, але сторінок в ній було трохи. З II в. до н.е. почав застосовуватися новий матеріал для листа пергамент — особливо вироблена шкіра. А XIII в. в Європі основним писальним матеріалом стає папір. Нові матеріали для листа дозволили створити і нову книгу — кодекс. Книга складалася з складених в зошит листів, зшитих разом, вміщала більше інформації і була зручна для письма і читання. Якнайдавніша з російських книг, що збереглася, — «Остромирово євангеліє» (1056—1057) — свідчить про високе рукописне мистецтво російських майстрів.

З появою кодексу виникає і палітурка, яку спочатку робили з дощечок обтягнутих шкірою. Палітурки особливо розкішних книг виготовляли із золота і срібла, прикрашали чеканкою, емаллю, перлами, коштовними каменями. Старовинні російські палітурки такого типу називалися окладами. В наших музеях зберігаються прекрасні зразки робіт російських майстрів-ювелірів. Наприклад, в Збройовій палаті Московського Кремля ви можете побачити золотий оклад Євангелія, виконаний одним з кращих майстрів того часу — Гаврілою Овдокимовим.

Оклад, є прикрашений витонченим орнаментом з тонких стебел, що звиваються, і листя, залитого яскравою емаллю, прекрасно гармонує з каменями. Чудово композиційно розташовані і майстерно вписані в коло фігури євангелістів.

Російські майстри XVII в. досконало володіли мистецтвом прикраси окладів.

З розвитком книгодрукування міняється палітурка книги. Він перестає бути унікальним витвором ювелірного мистецтва і в основному служить практичним цілям — оберігає книгу.

Вам, напевно, доводилося бачити товсті, важкі, з мідними застібками старі книги. Їх чорний великий шрифт з рідкісними вкрапленнями червоних рядків, заставки з фантастичним рослинним орнаментом, заголовки, — все це доносить до нас аромат далекого минулого, говорить про ту велику любов, з якою у давнину створювалася книга. І не випадково художники всіх часів брали участь в створенні книги, малюючи для неї ілюстрації, шрифти, прикраси.

В XVIII—XIX ст. більшість книг друкувалася без палітурки; і лише власник книги міг замовити його по своєму бажанню. На палітурках того часу разом з ім'ям автора і назвою книги часто ставилися ініціали власника. Палітурка більше говорив про смаки і стан останнього, ніж про саму книгу. Поява друкарських палітурок і участь в їх створенні художників внесли нову межу в художній образ книги.

Сьогодні поширено два види палітурки: цільові і складові. На цільових палітурках текст і зображення наносять фарбою або тисненням, часто вживають бронзову фольгу. Буває рельєфне тиснення без фарби. Палітурки такого типу лаконічні, оскільки робляться в два-три тиснення. Частіше всього зображення на них зведено до знака, символу. На складові палітурки, які складаються з тканинного корінця і покритих папером сторін, можна репродукувати багатобарвне зображення.

Книги випускають не тільки в палітурках. Брошури, журнали, книги в один зошит часто виходять в обкладинках. Обкладинки роблять з більш щільного, міцного паперу, на якому можливий багатобарвний друк. Обкладинка виконує ті ж художні функції, що і палітурка. Оформлювальні засоби, характер шрифту, зображення лаконічно виявляє характер книги, її жанр, стильові особливості.

На палітурки іноді надягають суперобкладинку, яка також є елементом художнього оздоблення книги. Вона виникла з простої обгортки і спочатку носила тільки запобіжний і рекламний характер. У наш час суперобкладинка узяла на себе частину образної задачі палітурки. Звичайно під яскравою, складною суперобкладинкою палітурка дуже проста і лаконічна. Внутрішня сторона палітурної кришки заклеюється складеним вдвоє листом паперу — це форзац. Він сполучає книжковий блок з кришкою палітурки. Форзац може бути просто білим або кольоровим папером, декоративно-орнаментальним або містити сюжетне зображення. Форзац — ця графічна передмова до книги, вступ, де художник створює потрібний настрій, готує до зустрічі з героями. Бувають книги і з двома різними форзацами — на початку і в кінці.

Книга починається титульним листом. Титульний лист може бути розворотом, займаючи другу і третю сторінки, в деяких виданнях є авантитул, розташований на першій сторінці. На титулі поміщаються основні відомості: назва книги, прізвище автора, найменування видавництва, місце і рік видання. Окремим розділам книги іноді передує шмуцтитул, де поміщаються їх назви.

Титульні листи бувають набірними або малюються художником. Він складає не тільки композицію листа, але і характер зображення букв. Високої досконалості досягали російські друкарі в XVIII—XIX ст., створюючи набірні титули і використовуючи для їх прикраси лише політипаж — невелику стандартну гравюру — кліше, набір яких був в кожній друкарні. На титулі зустрічаються і складні, багатофігурні композиції, і витончені гравюри — алегорії. Титульному листу іноді передує фронтиспіс. На ньому, звичайно, зображується автор книги або особа, якій книга присвячена, але може поміщатися малюнок, що відображує ідею твору, або ілюстрація до головного епізоду книги. У старій книзі фронтиспіс був часто єдиною ілюстрацією.

Майстри рукописної книги прагнули гармонійного розташування тексту, ілюстрацій, прикрас. І вже тоді склалися основні форми оформлення книжкової смуги — сторінки.

Перша сторінка починається із спуску, відступу. Це залишається місце для художника, де він малює заставку, прикрасу або ілюстрацію, що починає

книгу. Особливу увагу надавалося і першій букві — буквиці. Її малювали особливо нарядну, візерунчасту, яскраву. Частіше всього буквиця була червоною, звідси і назва першого рядка — «червоний рядок».

Мальована буквиця як елемент оформлення дійшла і до наших днів. Вона то з'являється в образотворчому орнаментальному оточенні, то є сусідами із зображенням або вписується в нього, то сама стає фантастичним предметом.

Остання смуга в книзі, главі або розділі може завершуватися орнаментально-декоративною або сюжетною кінцівкою.

Всі розглянуті елементи книги відносяться до її оформлення. Але є ще ілюстрації, вони з'явилися і супроводжують книгу з найдавніших часів.

Історія розвитку ілюстрації невід'ємна від розвитку книги. В десяти томах Лицьового літописного зведення (ілюстрованого літопису) Івана Грізного налічується понад 16 тис. мініатюр, присвячених різноманітним подіям російської історії. Круг предметів, зображених художниками, достатньо широкий — це будівлі, зброя, одяг, предмети побуту. По цих мініатюрах можна судити про людей того часу, про зовнішні прикмети їх приватного і суспільного життя.

З появою і розвитком книгодрукування мальовані мініатюри витісняються з книги гравюрами. Спочатку ілюстрації різалися на одній дошці з текстом, вони були лаконічні, небагатослівні і, як правило, дуже добре гармонували з шрифтом, утворюючи єдиний графічний лист.

Виконання ілюстрацій в різцевій гравюрі на міді або офорті відкрило перед художниками нові можливості. Стало можливим передавати глибину простору, ефекти світла, фактуру. Такі ілюстрації друкувалися на окремому листі і вклеювалися в книгу.

З розповсюдженням ксилографії і літографії значно зростають тиражі ілюстрованих книг, до ілюстрації притягується широкий круг малювань. Ілюстрація - гравюра мала двох авторів: художника, що придумав і намалював її, і гравера, який її вирізував. Так вони і підписувалися: зліва — художник, справа — гравер.

Фотомеханічний спосіб репродукції дав можливість вже в ХІХ ст. відтворювати ілюстрації, виконані в будь-якій техніці, будь то олівець, перо, акварель, гуаш і навіть олія. А скільки комбінованих технік винаходять художники, які несподівані матеріали застосовують, працюючи над ілюстраціями! Відомий цикл ілюстрацій Є. А. Кібрика до драми «Борис Годунов» О. С. Пушкіна зроблений чорнилом для авторучки. А ілюстрації

В. В. Лебедева до книги С. Я. Маршака «Вусатий-смугастий» є виконані кольоровими олівцями. Малюнки вийшли яскраві, повітряні і м'які.

Вибір матеріалу, образотворчої мови, принцип побудови книги не довільні, вони диктуються характером і стилем літературного твору.

По місцю, займаному в книзі, ілюстрації діляться на розвороти (вони поміщаються на двох сторінках), сторінкові (смугові), напівсмугові і дрібні. Ілюстрації, оточені з двох і більш сторін текстом, називаються обгорнутими.

Своєрідність ілюстрації в тім, що вона не самостійна по сюжету. Художник як би допомагає автору, робить зримими його образи, ідеї.

Працюючи над ілюстрацією, художник вирішує найрізноманітніші професійні проблеми: композиційної організації, декоративності, емоційної спостережливості, стилістичної відповідності духу літературного твору, епосі, що зображується.

Для кращих зразків російської ілюстрації характерне прагнення до передачі психологічної сторони поведінки, створення реалістичних, достовірних образів.

Але книжкова ілюстрація — частина книги.

На основі цього можна зробити висновок: композиція ілюстрації є творчий процес і результат діяльності художника.

В цьому процесі організовується структура книги, її гармонізація. Результатом творчого процесу є робота, яка характеризує єдність елементів дизайну, змісту та форми самої книги та їх взаємність між собою. Результат цей досягається шляхом відображення реальності – переломлення через призму. Пошук художнього образу відбувається засобами літературними (письменника) та засобами образотворчого мистецтва (художника). З метою створення естетично цінного, емоційно насиченого та духовно змістовного організму книги.

Книжна ілюстрація більшість фронтальна, так як знаходиться на одній площині сторінки та сприймається разом з текстом первинно плоскою.

СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ КНИГИ

КНИГА:

- ✓ суперобкладинка,
- ✓ обкладинка,
- ✓ форзац (розворот),
- ✓ титул,
- ✓ шмуцтитул (шрифтово – декоративні або шрифтово – сюжетні),
- ✓ ілюстрації,
- ✓ буквиця,
- ✓ екслібрис.

ІЛЮСТРАЦІЇ БУВАЮТЬ :

- ✓ сторінкові (на одну сторінку),
- ✓ розворотні (на дві сторінки),
- ✓ півсторінкові,
- ✓ заставки,
- ✓ кінцівки.

ІЛЮСТРАЦІЇ ВИКОНУЮТЬ ДО:

- ✓ дитячих видань,
- ✓ віршів,

- ✓ пригод,
- ✓ казок,
- ✓ прислів'їв,
- ✓ приказок,
- ✓ абеток.

ТЕМА 3. Методичні розробки уроків з образотворчого мистецтва

Тема уроку . Книга як вид художньо – прикладної графіки.

мета: формувати знання учнів (на елементарному рівні) про виникнення та розвиток книги, її структурну будову та складові частини; розвивати увагу, кмітливість, спостережливість школярів; виховувати інтерес учнів до творів літератури.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу (сприймання).

Обладнання

для вчителя: зразки дитячих книг; таблиці з зразками оформлення книжок різних часів; питання до вікторини «В світі казок».

для учнів словники, альбоми, простий олівець.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Повідомлення теми. Оголошення цілей уроку

З давніх-давен люди прагнули знань. Від одного покоління до іншого передавалися усні відомості про речі, котрі допомагали людям вижити : як здобути вогонь, як хліб виростити, кого слід поважати, а кого слід ненавидіти...

Проте, як відомо, людська пам'ять – не такий уже і надійний засіб зберігання і передачі різноманітних знань.

Отож прадавні люди, аби здобути у важкому труді знання краще засвоювалися наступними поколіннями і не губилися ні в часі. Ані в просторі, вигадали письмо, тобто засіб закріплення, зберігання і передачі набутих знань.

Зрозуміло, що здобуті знання, викладені письмово, треба було якось укласти у найзручнішу форму для подальшого зберігання й передачі, тож люди замислились: а як це зробити?..

Так у прадавньому Вавилоні десь із п'яти тисяч років тому з'явилися перші „книжечки”.

Але що то були за книжечки!

Їхніми сторінками слугували глиняні плитки. На ці плитки за допомогою гострих паличок наносили знаки так званого клинописного письма. У цьому письмі літери мали вигляд клинів. Після заповнення такої „сторінки” знаками. Її обпалювали на жаркому вогні . Зрозуміло, що така „книга” складалася із багатьох – багатьох сторінок. А для того, щоб перенести не те що цілу бібліотеку, а навіть лишень одну „книжечку”, її власникові доводилось наймати не одного носія!

Вже перші рукописні книжки були гарно оздоблені, мали велику кількість мініатюрних рисунків. Пізніше, ще до винайдення книгодрукування, спосіб кількарязового відтворення графічного рисунка, нанесеного на дошку,

застосовували для виготовлення книжок у багатьох примірниках. І з давнім, і з сучасним мистецтвом книжкової графіки пов'язаний шрифт, оскільки буква – це графічний знак, який є складовою художнього образу книги.

Закони побудови книжки, започатковані в рукописній книжці, було перенесено в книгодрукування. І так само, як у рукописних книжках, велика роль в оформленні друкованих книжок належить художникові.

Художник розробляє всі елементи оформлення книжки, кожен з яких відображає її зміст і підпорядковується загальній композиції.

Перед усім це **обкладинка** книжки. На ній вміщено ім'я автора і назву твору, а також **ілюстрація**, за якою можна визначити, про що йдеться в тексті. Ім'я автора і назва твору повторюється і на **титুলі** – першій сторінці книжки. Там же зазначається рік і місце видання книжки. На сторінці перед титулом у деяких виданнях містяться портрет автора чи головного героя або ілюстрація до найважливішого епізоду твору. Ця сторінка називається **фронтиспісом**.

Багатство оздоблення книжки залежить від її призначення. Наукові видання, словники мають строге оформлення, без прикрас. Подарункові, сувенірні, дитячі книжечки використовують усі можливості художнього оформлення. Перші сторінки тексту таких книжок починаються з відступу, де розміщують невеликі ошатні композиції – **заставки**. Початок певної частини тексту прикрашають **буквицею**, традиція оформлення якої пов'язана з рукописною книжкою.

І завершує сторінку розділу або всього тексту книжки малюнок – **кінцівка**. Малюнок – кінцівка може ілюструвати зміст книжки, а може бути просто декоративним елементом.

Особливе місце у книжці відводиться ілюстрації. Саме слово „ілюстрація” в перекладі з латини означає „висвітлення”. Художники є своєрідними співтворцями (співавторами) книжки, які допомагають читачеві глибше зрозуміти її зміст. Але при цьому кожен з них не лише передає своє бачення персонажів, а й надає читачеві можливість фантазувати, домислювати.

Книжковий знак є мініатюрним графічним твором. Ним позначають книжки, які належать тій чи іншій людині. Тому його ще називають **екслібрисом** (у перекладі з латини – „з книг”).

Розповідь супроводжується показом методичних таблиць з додатка.

Всі нові терміни учні записують у словники.

А тепер давайте перевіримо, як ви знаєте казки.

III. Гра - вікторина «В світі казок» (діти об'єднуються в 2 команди, за кількістю набраних балів визначаються переможці)

Питання до вікторини:

1. Що дід посадив, а витягти не зміг? (ріпку)
2. Хто автор казки «Принцеса на горошині»? (Г. Х. Андерсен)
3. З якої зернини народилась Дюймовочка? (з ячменю)
4. Чим мачуха отруїла Білосніжку? (яблуком).
5. Як звали круглого борошняного мандрівника? (колобок)
6. Як називалося місто, в якому жив Незнайко? (Квіткове).

7. Як звали хлопчика цибулину? (Цибуліно, російською мовою Чиполлино)
8. На якому мосту боролися Іван та Чудо-Юдо? (на калиновім).
9. Хто знайшов колосок? («Колосок», Півник).
10. З чого дід зробив бичка ? (із соломи).
11. За якими квітами мачуха послала падчерку в ліс? (за пролісками).
12. Який овоч для Попелюшки перетворювався на карету? (гарбуз).
13. На якому дереві рятувався Івасик - Телесик? (на яворі).
14. Як називалася квітка, що виконувала бажання? (семиколірна квіточка).
15. Який листочок вхопила коза, коли бігла через місточок? (кленовий).
16. З чого сестра Еліза плела сорочки для одинадцяти братів-лебедів? («Дикі лебеді», з кропиви).
17. Який казковий герой народився з горошини? (Котигорошко).
18. Тридцять кущів якої квітки мала посадити Попелюшка за примхою мачухи? (троянди).
19. Під яким деревом білочка співала пісеньки та гризла горішки золоті? («Казка про царя Салтана», під ялинкою).
20. Яке поле охороняли брати в казці «Коник – горбоконики»? (пшеничне).
21. За допомогою якої квітки Манглі переміг Шархана? (Вогняної Квітки).
22. Який герой казки ловив хвостом рибу серед зими? («Лисичка - сестричка та вовк – панібрат» , вовк).
23. Хто вигнав Козу - Дерезу із зайчикової хатинки? (рак).
24. Як звали дерев'яного хлопчика? (Буратіно).
25. На кому оженився Іван-царенко після пострілу з лука? (на царівні-жабі).
26. Яке найпоширеніше ім'я в українських народних казках (Іван).
27. Як звали дівчинку, яка народилася із насіння квітки? (Дюймовочка).
28. Що отримав у спадок старший брат з казки «Кіт у чоботях» Ш. Перо»? (кота).
29. Який гостинець подарувала Маруся панові за третім випробуванням? (казка «Мудра дівчина», горобця).
30. Скільки було дітей у лисиці в казці «Котик та півник»? (п'ятеро - чотири дочки і синок Пилипко).

IV. Закріплення нових знань та підведення підсумків уроку

Щоб перевірити, як учні засвоїли новий матеріал, вчитель показує складові елементи книги і пропонує відгадати їх назву.

IV. Домашнє завдання

Продумати, до якої казки будете виконувати макет книжки.

Тема уроку. Виконання макету дитячої книжечки. Ескіз обкладинки до книжечки.

Мета уроку: ознайомити учнів з різноманітними формами і видами книг, їх конструкцією (книжки гармошки, образи і ін.); пояснити декілька трактувань одного і того ж сюжету різними художниками-ілюстраторами, привертати увагу до різних виразних рішень ілюстрацій одного і того ж твору різними художниками; дати уявлення про роль обкладинки, її відмінність від ілюстрацій; ознайомити з художниками-ілюстраторами книг, художниками-казкарями (В. Васнецовим, І. Білібіним, М. Врубелем і ін.); формувати в учнів вміння за допомогою малюнка виділяти цікаве та важливе в сюжеті, підкреслювати в малюнку те, що схвилювало в казці, використовувати елементи композиції; закріпити графічні навички; виховувати любов та пошану до книг.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання уроку: для вчителя — книги казок (народних і авторських), дитячі малюнки з методичною метою;

для учнів - улюблені дітьми казки (книжки), графічні матеріали, альбом.

Зоровий ряд: М. Врубель «Царівна-лебідь», В. Васнецов «Альонушка», «Три царівни - підземного царства», «Килим – літак», «Снігуронька», «Баба Яга»; репродукції робіт художників Ю. Васнецова, І. Білібіна, фотографії споруд старовинної української архітектури; книжки-іграшки.

Літературний ряд: текст вибраної казки, вірші і загадки.

ХІД УРОКУ

I. Організація класу. Перевірка готовності до уроку

II. Вступна бесіда

Над створенням книжок працюють письменники, художники, редактори, друкарі, представники багатьох інших професій. Завдання художника — наочно втілити образи, створені письменником, автором, допомогти читачеві глибше сприйняти написане. Художник продумує кожну лінію, колір і об'єднує всі елементи в єдиний ансамбль.

Художник виготовляє макет книжки, в якому вирішує розміщення малюнків, тексту, заставок, заголовків. Шрифт заголовків, обкладинок і титульних сторінок формою й кольором має відповідати характеру літературного твору.

- Які елементи оформлення книги ви знаєте (учні відповідають).

Бесіда будується на матеріалі виставки книг. В процесі обговорення робіт різних художників, які ілюстрували ці книжки, особливу увагу потрібно звернути на роль художника в оформленні книг - казок. Щоб спрямувати образну творчість дітей на власну (на тему улюбленої казки), необхідно активізувати їх уяву: якими художніми прийомами користувались художники В.М. Васнецов та І. Білібін, в чому схожість та відмінність робіт цих художників – ілюстраторів (перегляд ілюстрацій).

В створенні книги важливий етап роботи - конструювання форми книги (звичайна, книга - іграшка, книга – гармошка).

III. Пояснення нового матеріалу

Послідовність конструювання книжки-іграшки або макету дитячої книжечки.

1. Потрібно вибрати казку, до якої будеш виготовляти макет.

2. Продумай, якою формою ти будеш робити макет книжечки.

3. Продумай, якою ти зобразиш обкладинку до книжки, не забувай, що повинно бути зображено на ній.

4. Подумай, що можна зобразити на обкладинці (сюжет ілюстрації має розкривати ідею казки).

5. Назву казки та автора не писати, а залишити місце.

IV. Самостійна робота учнів

Діти починають виготовлення макету книжечки і малюють ескіз обкладинки до книжки.

V. Підсумки уроку

В кінці уроку вчитель оцінює роботу класу. Демонструються роботи художників – ілюстраторів, учні називають автора та назву роботи.

Домашнє завдання: перегляд зразків дитячих книжечок (звернути увагу на оформлення книжки та розташування ілюстрацій в ній).

Тема уроку. Буквиця

Мета уроку: ознайомити учнів з мистецтвом каліграфії, принципами створення шрифту; розвивати графічні уміння і навички; загальну ерудицію і світогляд; виховувати охайність в роботі; творче сприйняття, творчий підхід до роботи;

Міжпредметні зв'язки (історія, література).

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: для вчителя - таблиці, дошка, крейда зразки дитячих робіт з зображенням буквиць;

для учнів - папір, простий і кольорові олівці, акварель, туш, фломастери, лінійка.

Зоровий ряд: зразки шрифтів; дитячі роботи за завданням; зразки мальованих букв; копії сторінок літописів.

Хід уроку

I. Організація класу. Перевірка готовності до уроку.

II. Відгадування загадок:

Говорить вона беззвучно,

А зрозуміло і не скучно.

Ти розмовляй частіше -

І станеш з нею розумніше. (Книга.)

На сторінці букваря

Тридцять три богатиря.

Мудреців-богатирів

Знає кожен грамотій. (Букви.)

Паперовий кораблик щодня

Перевозить у трюмах знання.

Після плавання цей корабель
Повертається в рідний портфель.(Підручник)

Біле поле,
Чорне сім'я
Хто його посіє -
Той і зрозуміє.
Сім'я не сходить,
А плоди приносить. (Книжка)

Чорні, криві,
Від народження всі німі,
Стануть в рядок –
Враз відкриють роток . (Букви.)

Букви - значки, як бійці на парад
В строгому порядку вишикувалися в ряд.
Кожний в умовному місці справно стоїть
І називається він... (Алфавіт.)
Хто говорить мовчки? (Книга.)
Хоч мовчить,
Та розуму навчить. (Книжка)

Довідкове бюро. Писемність, як і звукова мова, є засобом спілкування між людьми і служить для передачі думки на відстані і закріплення її в часі. Писемність є частиною загальної культури даного народу і — ширше - частиною світової культури.

Історія світової писемності знає чотири основні види листа:

- піктографічне (картинне) - найстародавніший лист у вигляді наскельних малюнків - образів первісних людей;
- ідеографічне (ієрогліфічне) - лист ери ранньої державності і виникнення торгівлі (Єгипет, Китай). Знаки ідеографічного листа - ідеограми (ієрогліфи) - є, як правило, окремі слова або навіть цілі поняття;
- складове (один письмовий знак - склад) - лист деяких народів Індії; в Японії воно застосовувалося разом з китайськими ієрогліфами;
- буквено-звукове (фонемне) - лист, що виражає фонемний склад мови. Фонемні позначають окремі звуки мови і залежно від вимовляння можуть варіюватися. Фонемний (звуковий) склад мови може відрізнятися від фонографічного (алфавіту).

Буквено-звукова система листа - основа листа народів сучасного світу.

Перший буквенний алфавіт з'явився близько XVI століття до н.е. на Синайському півострові, у стародавньо-семітських племенах. Палеографія - наука, вивчаюча історію писемності.

Каліграфія - мистецтво написання витонченого рукописного шрифту.

Історичні зразки шрифтів: римський лист, капітальний квадратний лист, капітальний рустичний лист, унціальний лист, готичний лист, гуманістичний лист, антиква, єгипетський і ін.

Староруськими називають всі рукописні і першодруковані шрифти з часом їх виникнення до утворення нової графіки цивільного шрифту (кінець XVII - початок XVIII століття): кирилиця, глаголиця, статут, напівстатут, скоропис, в'язь.

Російська в'язь - особливий декоративний лист, вживався в XV столітті головним чином для виділення заголовків, іноді для цілей утиліт (наприклад, перші шрифтові екслібриси, майже на сторіччя що випередили появу книжкових знаків в Західній Європі).

Друкарські шрифти - увібрали в себе всі досягнення мистецтва рукописного, мальованого і гравірованого шрифтів.

Є на світі орнамент - всім орнаментам орнамент. Придумали його особливі майстри - переписувачі книг (до того, як винайшли книгодрукування). Роблять такий орнамент з букв. Називається орнамент з букв - в'язь. Рядок за рядочком писав переписувач (не будь-яка людина, а художньо обдарований і грамотний) товстий том. Він так любив свою працю, так захоплювався, що старався якомога яскравіше і вишуканіше прикрасити кожен рядочок буквами-картинками, буквами-орнаментами.

- Подивися, які красиві букви-картинки придумали переписувачі-художники.

Бувають букви - звірі, букви-дерева, букви-птахи і навіть букви-люди!

- Вгадай, які букви намальовані.

Буквиця, або «ініціал» - збільшена заголовна буква, з якою починається книга, глава, іноді абзац. Вигляд цієї букви відразу створює настрій читача, що відкрив книгу(перегляд методичних таблиць).

III. Робота над завданням

Виконати малюнок буквиці.

Етапи роботи:

1. Розташувати лист вертикально або горизонтально (в залежності від форми букви).

2. Намалювати букву – основу (писану або друковану).

3. Переробити відповідно до вимог буквиці.

4. Домальовувати буквицю відповідно до обраної техніки (графічна або живописна).

Залежно від рівня підготовки дітей можна ускладнити завдання, запропонувавши виконати дві буквиці, задавши її параметри (розміри 6x8 см, 9x12 см) в різних техніках.

IV. Підсумок уроку

Експрес-перегляд, аналіз робіт, вибір кращих робіт. Прибирання робочого місця.

- Які види листа існували?

- В чому особливість каліграфічного письма?

Домашнє завдання: переглянути зразки дитячих книжечок (звернути увагу на оформлення книжки та розташування ілюстрацій в ній).

Тема уроку. Гармонійне поєднання шрифту та змісту

Мета уроку: розвивати інтерес в учнів до історії виникнення писемності й шрифтів як засобів передачі інформації; пояснити значення шрифтів у книжковій графіці; ознайомити учнів з елементами шрифтової грамоти та стильовим розмаїттям шрифтів; освоювати основи шрифтової грамоти та поєднання текстової частини (змісту тексту) та виду шрифту.

Тип уроку: комбінований.

Техніка виконання: графічні техніки

Обладнання уроку: для вчителя — плакати із зображенням шрифтових зразків; дитячі роботи на дану тему;

для учнів — папір, простий олівець, фломастери, туш, перо, словник для запису термінів з образотворчого мистецтва .

ХІД УРОКУ

I Організаційний момент. Повідомлення теми та мети уроку

II. Вивчення нового матеріалу

Під час розповіді вчителя записати у словники з образотворчої мистецтва визначення нових термінів.

Фонетичний алфавіт — зображення звуків мови графічними знаками-літерами. Воно є одне з найбільших досягнень культури людства. Як і кожне з мистецтв, мистецтво шрифту відтворює стильові особливості епохи, в яку створено той чи інший його малюнок. В історичному розвитку шрифт пройшов довгий шлях від малюнків первісної людини до сучасних різновидів.

Першою формою писемної, графічної передачі думки були малюнки людини палеоліту на стінах печер та скелях, це є піктографічне письмо-малюнок.

Для прискорення процесу письма виробилися спрощені зображення предметів, знаки-символи, ієрогліфи.

Фінікійці, удосконаливши єгипетські ієрогліфи-літери, в X.I ст. до н. е. створили перший алфавіт літеро - звукового фонетичного письма, який став першоджерелом більшості алфавітів світу, у тому числі грецького (VIII ст. дон. е.), латинського (III ст. дон. е.), слов'янського (IX ст.). Фінікійський алфавіт поширився на всьому Середземномор'ї.

Грецький алфавіт є головним джерелом алфавіту латинського — алфавіту стародавнього Риму, що згодом був використаний для розробки алфавітів у багатьох країнах світу.

Маюскул (від латин.—дещо більший) — шрифт із великих літер, це шрифт урочистих написів, які висікали на кам'яних плитах, колонах, тріумфальних арках. Наприкінці VIII ст. виникає мінускул (від латин.— маленький) — рядковий шрифт.

У XI—XII ст. розвивається ламане, так зване готичне письмо. Мінускул стає вузьким та високим.

Круглоготичний, так званий швабський шрифт став перехідною формою до письма епохи Відродження. У цей час зростає увага до всього античного, стародавнього. Копії античних текстів переписують шрифтом, що його звали антиквою (від латин.— стародавній). В епоху Відродження з'являються перші

трактати про будову літери на основі квадрата, його діагоналей і вписаного в нього кола.

Відтворюючи рукописні шрифти, вживані у XV ст., типографи виготовляли нові друкарські шрифти.

На зламі XVIII—XIX ст. в мистецтві виготовлення шрифтів намітилися різкі зміни: замість однотипних виникають нові різноманітні шрифти для різних потреб (газет, книг, афіш, реклами).

Рекламний шрифт широко застосовується у наш час. Безліч вивісок, оголошень, що рекламують товари та послуги, прикрасили і наше рідне місто.

III Пояснення послідовності роботи:

Ваше практичне завдання - за допомогою графічних засобів (олівець, фломастер, туш, перо) виготовити шрифтовий надпис для назви макету вашої книжечки.

Послідовність виконання шрифтової композиції має бути такою:

- 1) пошук потрібного формату;
- 2) визначення загального розташування напису (симетричний або асиметричний, з використанням малюнків-символів);
- 3) добір виду й розміру шрифту.

IV Самостійна робота учнів

(Учні працюють під контролем учителя.)

V. Підсумок уроку та закріплення нових знань і вмінь

Учитель організовує виставку-обговорення учнівських робіт, перевіряє правильність виконання випереджального завдання.

Опитування:

- Якою є послідовність вирішення шрифтової композиції?
- Які є особливості поєднання в одній композиції шрифтового напису й зображення?

Домашнє завдання.

Виконати обкладинку відповідно до художньої техніки.

Тема уроку. Техніки виконання ілюстрацій. Заставка, кінцівка.

Мета уроку: розвивати творчу фантазію та уяву учнів; поглибити вміння створювати ілюстрації, казкові образи та певний настрій засобами образотворчого мистецтва; розвивати композиційне вміння та навички учнів; дати поняття про заставку, кінцівку.

Обладнання уроку: для вчителя: таблиці з зразками заставок, послідовністю виконання ілюстрації; наочний матеріал з зображеннями до казки «Котик та півник»; крейда; зразки заставок стародавніх книжок; ілюстрації Нарбута, Білібіна.

Для учнів: дитячі книжки, альбом, макет книжечки, простий олівець, художній матеріал за вибором.

ХІД УРОКУ

I Організація початку уроку. Оголошення теми та цілей уроку

II Вступна бесіда

Художник виготовляє макет книжки, в якому вирішує розміщення малюнків, тексту, заставок, заголовків. Шрифт заголовків, обкладинок і титульних сторінок формою й кольором має відповідати характеру літературного твору.

- У чому полягає основна роль оформлення книги? (В оформленні ілюстрацій).

Ілюстрація — малюнок, який розкриває і поглиблює зміст тексту. Ілюстрації бувають: сторінковими, тобто на всю сторінку; у тексті — частина сторінки; заставки — на початку розділу у верхній частині сторінки; кінцівки — в кінці розділу частини чи книжки.

Художник для ілюстрацій обирає епізоди, що найповніше розкривають зміст тексту або окремих фрагментів літературного твору.

Заставка зображує яскраві моменти, епізоди, які можуть підказати читачеві, про що піде мова у тексті. **Кінцівка** найчастіше відтворює кінцеву дію книжки чи розділу. Заставки і кінцівки можуть бути орнаментальними. Орнамент має відповідати характеру описаної в літературному творі епохи.

Техніка виконання ілюстрацій:

Художнє оформлення може бути виконане олівцем, тушшю чи фарбами. Багато майстрів книжкової графіки працює в техніці гравюри на дереві чи лінолеумі. Добір відповідної техніки, якій найповніше розкриє зміст літературного твору, — важливий момент у творчій праці.

Художник І. Я. Білібін, ілюструючи казки О. Пушкіна, обирає казковий характер пейзажу, вишукані поєднання кольорів, що породжують враження надзвичайності, чарівності зображеного.

Проводиться порівняльний аналіз техніки виконання ілюстрацій між різними художниками.

Художник завжди прагне відтворити особливості кожного літературного твору так, щоб у його ілюстраціях відчувалась своєрідність письменника. Звичайно, кожний художник сприймає літературний твір по-своєму, і в ілюстраціях буде відбито його особисте ставлення до творчості письменника.

I V Пояснення нового матеріалу

Послідовність виконання ілюстрації:

1. Перечитайте твір і виберіть характерні епізоди, що розкривають зміст тексту.

2. Зробіть кілька ескізів. На цьому етапі відмовтесь від дрібних деталей, а розміщуйте тільки головне. Головних дійових осіб виділяйте розміром, місцем, світлом, кольором. Для характеристики героїв продумайте позу, одяг, оточення.

3. Виконайте ескіз ілюстрації у кольорі. Для цього, насамперед, вирішіть, як кольором виділити головне, пам'ятаючи, що колірними

поєднаннями можна передати і любов та симпатію до героїв, і негативне ставлення до них.

4. Знайдіть у природі відповідний краєвид і змалюйте його.

5. За ескізом і зібраним матеріалом виконайте композицію в потрібному розмірі.

6. Виконайте ілюстрації в макеті книжечки – казки.

7. Зробіть також заставки, кінцівки.

V. Самостійна робота учнів.

VI. Підведення підсумків уроку .

Проводиться колективний аналіз композиційного вирішення ілюстрацій.

Домашнє завдання : Домалювати ілюстрації в макеті книжечки.

Тема. Використання декоративних елементів в оформленні дитячої книжки. Творча колективна робота «Весела абетка».

Мета: ознайомити учнів із елементами будови дитячої книжки, особливостями поєднання шрифтових композицій та ілюстрацій, особливостями створення букви-образу та композиційного розташування елементів на сторінці книжки. Продовжити ознайомлювати учнів з творчістю видатного українського художника-графіка Г. Нарбута.

Розвивати спостережливість, зорову пам'ять, образне мислення й фантазію у процесі створення букви-образу. Виховувати любов до книги; активізувати творчі здібності учнів.

Обладнання уроку: для вчителя: DVD програвач, телевізор, загадки про букви, абетку, вірші Варвари Гринько «Українська азбука», Віктора Дзюби «Український алфавіт», букви для жеребкування, заготовки аркушів з буквами та віршами для учнів.

зоровий ряд: репродукції абетки Г. Нарбута, малюнки-зразки буквиць, дитячі роботи з зображенням буквиці декоративної, букви-образу, шрифтової буквиці, відеофільм «Вчимо букви», українські абетки.

Матеріали для учнів: простий олівець, аркуш кольорового паперу, фломастери.

Тип уроку: комбінований, інтегрований з українською мовою, літературою, історією, музичним мистецтвом.

Девіз уроку:

*Активним і уважним будь,
І про кмітливість не забудь:
Видумуй, пробуй і твори!
Фантазію та розум прояви!*

«Чудесний світ відкривається в живих барвах, яскравих і трепетних звуках, у казці та грі, у власній творчості, у красі, що надихає ... серце, у прагненні робити добро»
(В. Сухомлинський).

ХІД УРОКУ

I Організація класу

Нумо, діти, підведіться!
Всі приємно посміхніться,
Продзвенів уже дзвінок -
Починається урок!

II Актуалізація опорних знань

Пригадаймо вивчений матеріал з минулих уроків:

1. Розумова «розминка»

- Вид образотворчого мистецтва, в якому твори створюються олівцями, фломастерами, за допомогою штрихів, крапок, плям називається (графіка);

- Перша буква тексту в книжках, декоративно оздоблена називається ... (буквиця);

- Розрізняють види буквиць (декоративна буквиця, буква-образ, шрифтова буквиця);

- Творчість якого художника-графіка ми вивчали на минулому уроці? (Г. Нарбута)

- Чим особлива його творчість? Які твори мистецтва він створив?

2. Дидактична гра «Зайвий елемент»

Представляє вчитель буквиці, учні називають вид буквиці і знаходять зайву буквицю.

3. Відгадування загадок:

Всім про все вона розкаже
І малюночки покаже.
Усіх розуму навчить,
Хоч сама завжди мовчить. (Книга)

Коли хочеш ти читати,
То мене повинен знати.
А коли мене не знаєш,
То нічого не вгадаєш. (Буква)

Пригадаймо знову, діти:
Скільки літер в алфавіті?
І всі разом скажем так:
ТРИДЦЯТЬ ДВІ ТА М'ЯКИЙ ЗНАК

4. Застосування інтерактивного методу «Асоціативний куш «Абетка»

- *Що найперше виникає у вашій уяві, коли ми говоримо «Абетка»*
Букви всі від - А до Я,
- *Як одна міцна сім'я.*
- *Для дітей якого віку створюються «Абетки»?*
- *Якими кольорами зображені ілюстрації в «Абетці»*

– В якому році була створена перша українська «Абетка»? (1917р.)

IV. Оголошення теми уроку: «Використання декоративних елементів в оформленні дитячої книжки». Сьогодні на уроці вас чекає колективна творча робота - створення дитячої книжечки «Весела Абетка».

Веселе місто Алфавіт,
Йому сьогодні наш привіт!
До нього нам лягає путь —
У ньому літери живуть.
Живуть там літери в словах,
А кожне слово — звір чи птах,
Травиця чи барвистий цвіт.
Отож в похід за мною вслід!

V. Пояснення нового матеріалу.

Довідкове бюро.

1708 року з'являється абетка Каріона Істоміна – це був перший ілюстрований буквар для хлопчиків та дівчаток. Складений і написаний він був для царевича Олексія – сина Петра I. Його виконували як потішну книжку, тому що він містив ще й ілюстрації. У цьому букварі вперше не вихваляли різки. І вперше застосувався наочний метод. Кожен малюнок ніс пізнавальне навантаження, розширюючи кругозір дітей. Цей буквар був першою дитячою енциклопедією. Кожній букві приділялася сторінка, поділена на три частини. Угорі розташовувалися букви алфавіту. У середині – барвиста мініатюра, у нижній частині сторінки – вірш на кожен букву.

1. *Давайте з вами порівняємо чи змінилася будова сучасної абетки?*

2. Перегляд «Абеток». Під час перегляду разом з учнями виявляємо складові елементи книжки - «Абетки» (обкладинка, сторінки з буквами, віршами, ілюстраціями).

3. *Перегляд відео матеріалу «Відео абетка»*

V. Пояснення виконання роботи.

1. Вчитель роздає методом жеребкування всім учням букви для оформлення власної сторінки колективної абетки.

На кожному аркуші в лівому верхньому куточку наклеєна буква. Знизу в правому куточку наклеєний вірш до букви абетки.

2. Мета практичної роботи полягає в ознайомленні з елементами будови дитячої книжки, особливостями поєднання шрифтових композицій та ілюстрацій, особливостями створення букви - образу та композиційного розташування елементів на сторінці книжки.

3. Робота ваша – колективна. Тому, працюючи колективно ви повинні дотримуватись таких правил:

- Єдності в композиційному оформленні (показую приклад оформлення сторінки);

*Довгі палички кругленькі
Сині, жовті, червоненькі.
по папері походили,*

Кольори свої лишили...

Звуться палички оці

Кольорові ...

- Використовуєте всі зображення букви – образа;
- Єдності в кольоровому рішенні – контрастне зображення (яскраві кольори)

Зверніть увагу на віршик знизу. Кому складно буде уявити образ букви – скористайтеся описом букви-образу вашої букви, це допоможе вам у роботі.

4. *Наочне демонстрування вчителем прикладу оформлення сторінки.*

VI. Практична робота учнів.

1. Виконання тренувальної вправи.

До дошки виходять двоє учнів, вчитель зачитує опис букви-образу.

Завдання дітей: намалювати букву-образ, про яку йде мова.

2. Самостійна робота учнів.

(Звучить аудіозапис. Учні працюють під контролем учителя.)

VII. Аналіз та оцінювання колективної роботи.

На дошці розміщуються роботи в алфавітному порядку. Учні разом аналізують роботи, обирають найактивніших учнів та найкращу сторінку.

Нагородження учнів, за підсумками уроку, в номінаціях «За творчий підхід», «За зусилля», «Найкращий на уроці».

VIII. Рефлексія.

Учитель: Ось настав підбити підсумки нашого уроку.

Технологія «Продовж речення».

- Я дізнався про...

- Працюючи колективно я відчував...

- Мені вдалося ...

- На уроці ми використовували знання з предметів...

Україна — це єдина

Наша рідна Батьківщина

Тож вивчаймо, діти, мову

веселкову, барвінкову. (Віктор Дзюба)

Завершення уроку: Всі ви діти – молодці,

Гарно працювали!

Уже дзвоник пролунав,

Він мені і вам сказав,

Що урок вже час кінчати,

Треба йти відпочивати!

XIX. Домашнє завдання: переглянути дитячі книжки.

II. ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Поясніть що таке «книжкова графіка», «книжкове мистецтво»?

2. Що Вам відомо про виникнення та розвиток книги, попередників книги?

3. Яка специфіка оформлення книг?

4. Назвіть елементи оформлення книг.

5. Які доцільно використовувати способи мотивації для активного сприйняття та результативної роботи учнів на уроках образотворчого мистецтва з теми «Книжкова графіка»?

6. Яка форма проведення подачі теоретичного матеріалу та практичних завдань для учнів 5-7 класів на закріплення знань з історії створення книги на уроках образотворчого є ефективною?

7. Яку методичну літературу з образотворчого мистецтва ви рекомендували використовувати вчителям?

III. ТЕСТИ

1. **Графічний рисунок, виконаний за мотивами одного з уривків літературного твору:**

а) ілюстрація; б) картинка; в) малюнок

2. **Декоративна велика літера на початку тексту:**

а) декор; б) форзац; в) буквиця.

3. **Графічний рисунок, виконаний посередині тексту:**

а) серединний; б) роздільний; в) заставка.

4. **Графічний рисунок, виконаний у кінці тексту:**

а) завершальний; б) кінцівка; в) текстовий.

5. **Сторінка, яка відокремлює два великі розділи:**

а) головна; б) роздільна; в) шмуцтитул.

6. **Заголовна сторінка книги:**

а) головна; б) титул; в) обкладинка.

7. **Аркуш паперу, що з'єднує обкладинку з блоком сторінок книги:**

а) з'єднувач; б) форзац; в) формат.

8. **Аркуш паперу, що обгортає обкладинку, запобігає її пошкодженню:**

а) суперобкладинка; б) титул; в) форзац.

9. **Аркуш цупкого паперу або картону, що скріплює блок сторінок:**

а) шмуцтитул; б) обкладинка; в) титул.

10. **Художньо виконаний книжковий знак з позначенням імені власника книг:**

а) штамп; б) екслібрис; в) печатка.

11. **Кому з українських художників належить ілюстрація «Української абетки»:**

а) Т. Шевченку; б) І. Фаворському; в) Г. Нарбуту.

12. **Шрифт, у якому літери, цифри, знаки, розроблені автором, розкривають зміст шрифтової композиції:**

а) авторський шрифт; б) художній шрифт; в) декоративний шрифт.

13. **Засновники слов'янської азбуки:**

а) монахи-місіонери; б) монахи-місіонери Кирило та Мефодій;

в) Лука Пачолі.

14. **Яким шрифтом написаний один з найкращих зразків нашої писемності – «Остромирове Євангеліє»:**

а) гротеск; б) класична антиква; в) устав.

- 15. Вид гравюри, у якому форма виготовлена із лінолеуму:**
а) ксилографія; б) літографія; в) ліногравюра.
- 16. Вид гравюри, у якому форма виготовлена з дерева:**
а) ксилографія; б) офорт; в) ліногравюра.
- 17. Вид друкованої графіки, при якому одержаний відбиток завжди буває єдиним, унікальним:**
а) монотипія; б) літографія; в) офорт.
- 18. Вид гравюри, у якому форма виготовлена з каменю:**
а) ксилографія; б) літографія; в) офорт.
- 19. Вид гравюри, у якому форма з металу:**
а) літографія; б) ліногравюра; в) офорт.
- 20. Які види характерні для ілюстрації:**
а) сторінка, вставка, кінцівка; б) портрет, натюрморт; в) вивіска, реклама.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є.А., Свид С. П., Спільчак В.А. Образотворче мистецтво 5 -6 клас. - К.: Освіта, 1998.
2. Белкіна Е.В., Поліщук А.А., Фесенко Л. Образотворче мистецтво 5 клас. - К.: Промінь, 2005.
3. Герчук Ю.Я. История графики и искусства книги. - М.: Аспект Пресс, 2000.
4. Энциклопедический словарь юного художника. - М.: Педагогика, 1983.
5. Єлін В.Ю., Коробов Г.С., Дейнеко М.Г. Образотворче мистецтво 4 – 6 клас. - К.: Радянська школа, 1984.
6. Задорожний В. І., Боровиков О. Я. Уроки образотворчого мистецтва в 1 -3 класі. - К.: Радянська школа, 1972.
7. Кириченко М. А. «Образотворче мистецтво 3 (2). - К.: Освіта, 1997.
8. Любарська Л.М., Резніченко М.І., Протопопова О.М. Образотворче мистецтво, програми для загальноосвітніх навчальних закладів України 1 – 7 класи. – Тернопіль, Навчальна книга – Богдан, 2001.
9. Пасічний А. М.Образотворче мистецтво. Словник-довідник. – Тернопіль, Навчальна книга – Богдан, 2003.
10. Солом'яний М. Ф., Боровиков О. Я. Образотворче мистецтво 4 клас. - К.: Радянська школа, 1973.
11. Чарівний пензлик. Авторські уроки з образотворчого мистецтва 5 – 7 клас. - Ранок «Веста», 2005.
12. Шорохов Е. В. Методика преподавания композиции на уроках изобразительного искусства в школе. - М.: Просвещение, 1977.

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом ЧОШОПП
Зам. № 1311 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1